

כה'') רק כמעברה נחשבת המקשרת שני מועדים בחכמת התורה שבעל פה את מועד התנאים עם מועד האמוראים, אבל מעת אשר נבחר ר' יוחנן לשבת ראש בטבריה, מאז תחשב יסודת התלמוד העקרית ואף זה שורש דבר למה שעשו האחרונים את ר' יוחנן למחבר ספר התלמוד הירושלמי.

ספר שנים עשר.

ר' יהודה נשיאה השני, הישיבה בטבריה, ר' יוחנן, ר"ש בן לקיש, ר' אלעזר בן עזר והכריזם, תלמידו ר' יוחנן ושל חבריו

פרק שביע

רבי יהודה נשיאה II. הישיבה בטבריה.

כצל עובר ימי נשיאות ר"ג ברבי עברו חלפו למו ולא הניחו יתרם לדור יבוא, מתורותיו לא השאיר אחריו ברכה אך מעט. גם מפעולותיו לא הגיעו אלינו הודעות מאומה וזה יצדיק ההשערה כי לא האריך ימים על כסא נשיאותו. הבא אחריו למלא את מקומו היה בנו רבי יהודה נשיאה השני. בעלותו לפקידתו הרמה הזאת עודנו צעיר לימים, ועל כן הדבר מובן מעצמו כי עוד יותר מאביו היה הוא ביד החכמים שבדור הזה כחומר ביד היוצר. ונראה מאד כי ר' יהודה נשיאה הכיר את ערכו בהורה כי מעט לעמט גדולי החכמים אשר חיו והרביצו הורה בעת ההיא, והכיר גם כן כי מרדות פקידתו וצרכי הנשיאות הדרושים רוב זמנו לא יתנוהו להתעלה אל היר מעלתם אף לזאת הניח כבוד חכמת התורה לגדולים וטובים ממנו, ותהלת הפלפול וההמצאות השכליות לאשר הפצם בהם, וייחד עמלו והשתדלותו לעניני האומה הפנימיים והחיצוניים, אך אליהם שם עינו ולבו כל הימים. ושמר ככבת עינו כבוד נשיאותו וזכותיה לבל יעקבה מכשולים בהליכתה, ולתת מעצור לרוח מנגדיה. בתחלת נשיאותו קבע לו מכון לשבתו בטבריה. בלי ספק היו גדולי החכמים עושים מבניה למקום ועדם, ובעת ההיא גם ר' הושעיה רבה עזב את קסרין וישב בטבריה. ואולי נסבה זאת מאת ר' יהודה נשיאה. כי אוהב רבי יהודה את ר' הושעיה ויכבדהו כאשר יכבד התלמיד את רבו. ר' הושעיה היה ראש המדברים בישיבה, כל דבר הקשה יביאנו אליו והוא השיב להם תשובותיו, ובכל מקום אשר ר"ה ידבר דברו לא מלאו לבו את ר"י נשיאה להרהר עליו כי אם שמעו ושתק כאחד התלמידים (ירוש' יבמות פ"ה ה"ב ב"ק פ"ב ה"א), אבל בריתו היתה אהו האחות והשלום ולא עצבו מימיו. לא כן החכמים הזקנים האחרים כי אם בוז יבזו לו לפעמים. פעם אחת שאל ר"י נשיאה את ר' ינאי שאלה בדיני נחלות והשיבו תשובה ויהו כאשר פקפק ר"י נשיאה על התשובה אמר ר' ינאי לר' יוחנן תלמידו אשר היה עמו במעמד ההיא: אנא העבירני ונלכה מזה כי אין זה האיש רוצה לקבל דברי תורה (ירוש' ב"ב פ"ה ה"א ובבלי שם קיא). וכן בשנים הראשונות לנשיאותו עשה הוהר בענין גם על תנאי וערערו עליו כל סיעתו ולא הודו לו (ירוש' ע"ג פ"ב ה"ט ובבלי שם ונמין ע"ג) ועוד עשה הוהר בענין מפלת סגדל והנה ר' תנינא ור' ינאי התקוממו נגדו.

14) שנת מות רבי לא נודע לנו בצמצום נמוך והרב רש"ל ראפרטש בכל השערותיו והשבונותיו. א. העלה דבר ברור. וגם נרעץ מ"ד הערה 1 שבסוף הספר לא הכריע הדבר. ולהכליתנו בזה תחבירו אף אין לנו צורך בכל זה ודי לנו לדעת החשבון בקרוב, וזה ברור כי רבי מת סביב לרביעית האחרונה למאה האחרונה של האלף הרביעי.

נגדו וערערו על היתרו (ירוש גדה פ"ג ה"ד). עוד עשה היתר שלישי שהתיר שמן של גוים אשר משנים קדמונים נהגו בו איסור (ירוש' ע"ו שם) והן אמנם כי בארץ ישראל מצורך זמנם קבלו היתרו בכסר פנים יפות כי אחרי המלחמות וחרבן הארץ בימי אדריינוס היו כרמי ויתיהם לשממה ועד עתה עוד לא שבה הארץ לאיתנה והיה מצרכי הזמן להקל באיסור שמן (גרעץ ח"ד צד 245). ואולם בבבל גם תקנתו הוואת מצאה לה מתנגד, כי כבוא השמועה לרב בבבלה שר"י נשיאה היתר השמן לא רצה לקבל היתרו ובלי ספק מפני שר"י נשיאה לא היה נחשב לאדם גדול הראוי להכניס לפשו בזה ולהתיר דבר אשר חכמים גדולים שקדמוהו לא מלאו לבם לעשות כן, וגם נשואל אשר בתקף מעלתו הכריח את רב לקיים תקנתו ולקבלה לא ממשוא פנים לר"י נשיאה ועקב חכמתו עשה ככה כי אם ממשוא פנים לנשיאותו. אבל תקנה גדולה עשה למובת עמו והיא שקולה נגד אלף היתרים אשר יסד. התקנה הוואת היא אשר השתדל בכל עז להיטיב מצב חנוך הבנים בישראל ולעשות בתים לתלמוד תורה בכל עיר ועיר. כי בחנוך הבנים לגדלם בתורה ראה הצלחת עמו ומתחת שרשיו יציץ ופרח ישראל, ואף כן דרוש דרש ברבים באמרו: שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן וגדול הוא חינוכם יותר מבנין בית המקדש (שבת קיט:). לעשות החפץ הזה לפעולה אדם בחר לו מבין החכמים אנשים ישרי לב וידועים ר' חייא בר אבא ר' אמי ור' אמי וישלחם בעיריהו לדרוש את הדבר ולעשות תקונים נאותים בבתי הספר לישר דרך הדור הנולד (ירוש' חגיגה פ"א ה"ו איכה רבתי בפתחה), משפטו ומנהגו לתמוך חכמי הדור בהוראתיהם ובפסקי דיניהם על ידי כח נשיאותו ועוצם ידו על העם והכריחם לפעמים על ידי עבדיו או שומרי הממשלה לקבל מצות החכמים עליהם ולהמשיך אחריהם אל כל אשר יהיה רוחם להורות ולרנן (ירוש' כתובות פ"ט ה"ב ב' גדה נב.). מכל זה אנו רואים כי לא התלמוד כי אם המעשה היה לו לעיקר בפקידתו לא חשב ולא עלה על לבו להתנשא לאמר אני אמלך ואהיה ראש לחכמים בחכמתי כי נבונתי כי אם בקש לנפשו רק הזכות להיות עוסק בצרכי הצביר ולהשתדל במובת העם והניח זכות הרמה התורה להגדילה ולהאדירה לחכמים הגדולים וטובים ממנו, הם אוננו והקירו כל המשפטים והתורות הדרושים לחייהם הדתיים, ובעזרתו ובכח נשיאותו הובאו לפעולה אדם. יש אשר סבלי שים לב זאת יגביהו מעלתו בתור גדולי החכמים בדור ההוא ועושים את ר' שמעון בן לקיש, אחד מגדולי הדור, לתלמידו (סנה"ד ע' ר"י נשיאה). ולמה? יען כי ר"ש בן לקיש מביא מספר גדול דברים משמו (גרעץ ח"ד צד 250). ואמנם הן לו יהי כן, עוד לא יכריחנו זה לעשותו לתלמידו. כי מצאנו פעמים רבות שהחבר מביא דברים בשם חברו ולפעמים גם הרב מתלמידו).
ועל

1) בע"ז (ג): בעי ר"י נשיאה מר' אמי וכתבו התוס' אולי זה אינו רי"ג דשמן אלא בן בנו ואחרי התוס' נמשך בעל סדר הדורות ואחריו ר"ז פראנקל בסבוא הירושלמי ולפי רביהם כל רי"ג עם ר"ז אמר תמיד רי"ג השלישי ודבר זה אינו, דהא ידענו שרי"ג ב' האריך ימים שתייה עם ר"ח דבה ועוד חי בימי ר' יודא (ירוש' ברכות פ"ג ת"א) וידענו שר' אמי היה תלמיד ר"ח רבה שבת (פ"ג ת"א) ואח"כ תלמיד ר' יוחנן ונראה מכל זה שאפשר מאד שרי"ג נשא ונתן עם ר' אמי ולמה יתיה זה דבר זר שרי"ג ישאל שאלה מר' אמי ות תראשון? ויש ראייה שר' אמי תיה חשוב בעיני רי"ג תוה ותייה כחברו כי במ"ק מיייתי עובדא דשלח ליה רי"ג לר' אמי לעיין ברינא למישרי גווי שגדה רב ויתרה ותאי רי"ג ע"כ תוא השני דהא מיייתי תתם עמד ר' שמואל בר נחמני על רגליו וכו', והוא לא תיה בימי רי"ג השלישי בשום ענין כי דות תלמיד ר' יוחנן וחברו של ר' יוחנן. וראיתי שהרב ר' זכריה פראנקל בסבוא הירושלמי סתר דבריו עצמו שאכן כתב שרי"ג שבא בכמה ר' אמי רי"ג השלישי וע"כ לרעתו גם הך מעשה דמ"ק דרי"ג עם ר' אמי מכוון על רי"ג השלישי ולא השני על מה שנתאמר עמד רשב"ג על רגליו והתי תוא עצמו כתב (צג). דרי"ג נתוכר יחד עם רשב"ג תוא רי"ג השני בן בנו של ר"י תעשו ממדר המשנה. ותיה אפשר שתייה ר' אבי א' מורינא רבי נשיאה וע"כ לא יפלא אם בעא מניה רי"ג ובאמת ברוב המקומות שמצאנו רי"ג ור' אמי יחד אפשר שתייה זה רי"ג השני ור' (ד"ר ה"ג)

ועל כן לא נשפוט מזה כי היה ר"ל תלמיד ר"י נשיאה כמו שלא נשפוט שהיה ר' חנינא תלמיד ר' ינאי יען שהביא הלכה בשמו (ירושלמי כתובות פ"א ה"י), ולא נשפוט שהיה ר' יוחנן תלמיד לרשב"ל יען מצאנו שר"י מביא דברים בשם רשב"ל (כתובות פ"ד ה ד), אבל גם מצד אחר אין להאמין זאת, כי אילו היה ר"ל תלמיד לר"י נשיאה איך יהכר שהתלמיד ידבר בדברים קשים נגד רבו ויהרהר אחריו כאשר עשה רשב"ל נוכח ר"י נשיאה פעם ופעמים? (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א ב"ר פ"ח). הן אמנם כי האזורים גדולות מהורתו מביאים עדותם מדברי קדמונינו אשר אמרו בפירוש (ירושלמי ע"י פ"א ה"א), ר"י נשיאה אדם גדול היה ור"ג ברכי אדם קטן היה (מבוא הירושלמי צנב). אבל מה נעשה כי לא הרבו לחקור את העדים כי אליו בחנו את העדות בדרישה והקירה נאותה כי אז התברר להם עד מהרה כי לא העידו העדים מגדולתו בתורה כי אם מגדולתו בשנים (עי' פני משה), ועל כן למה נעשה שקר בנפשנו להגביחו למעלה ראש על חכמי דורו אחרי אשר ראינו כי הוא עצמו לא דרש הכבוד הזה ולא שם זכותו בגדולת תורתו כי אם במעשיו אשר היה עושה לתקנת בני עמו.

והנה ר"י נשיאה לא היה עוד כאבותיו הראשונים ראש החכמים בתורה כי אם היה נגיד ומצוה לעמו, לא היה כאבותיו אהוב ונכבד מפני המדות אשר היו בו, כי אם בכדורו ממוראו אשר עליהם, ואמנם גם בזה לא היה כאבותיו אשר נתנו נפשם על עמם ועל התורה, ואשר אין כסף נחשב בעיניהם למאומה, ופרור הונם לטובת עמם ולכלכל עניי החכמים כי אם אהב כסף, ומאהבתו אשר אהבו אף במשמרת פקידותי נטה סדרך הוישר ללכת עקלקלות ויחלל את כבוד נשיאותו. הוא החל למנות אנשים חסרי כשרון בעד רציו כסף ולהעמיד דינים עקב שוחד. ופעם ארתה כאשר העמיד דיין בור כזה לא בוד לצוות על אחד מבחירי החכמים - יהודה בן נחמני - כי יעמוד עליו למתורגמן. ואף אמנם כי זה החכם לא יכול כלכל הגבלה הזאת אשר נעשתה בישראל וקרא בקול לעיני רבים: הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידיו (סנהדרין ז), אבל המעשה הרע הזה לא הושב אחר מפני תלונתו ולא חשכה את הנשיא מלעשותו עוד פעם אחר פעם, משפטו ומנהגו הזה היה למורת רוח כל החכמים, ואיך לא יתאוננו על זה כראותם כי בוערים בעם ושיגו מנוי עקב שוחד ומושמים שיפמים כארץ בקנין כספם. על המנהג הרע הזה דברו החכמים בדרשותיהם ועליו כוננה דרשת רשב"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון על הצבור כאלו מעמיד אשרה (בנמ' שם), עליו דברו גם כהתוליהם ובזו ולענו לאלה הנסמכים וקראו אותם אלהי כסף ואלהי זהב, ולא היו עומדים מפניהם ולא קוראים אותם רבי ואמרו שהמלית שבו מתעטפים היא כמרדעת של חמור (ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג). ויען כי היה הנשיא הזה עבד לאהבת הממון ונבהל לעשות עושר, אף על כן היה נחשב בעיני התמימים והישרים בלכותם לאיש בוצע בצע, ולא עצרו במליון להוכיחו על זאת. ופעם אחת התאונן ר"י נשיאה לפני ר"ש בן לקיש על רוע גורלו ועל הצער אשר יסבול מאת הממשלה העושקת וחוססת ארתי, האומרת תמיד כל היום הב הב ולא שבעה קחת. אז בעצה מגולה ובחוכמה מסותרת השיבו לאמר: עשה זאת איפוא והנצל מכף מעול: לא תכב מבר נש כלום ליה את יהיב כלום (ב"ר פ' ע"ח). מאהבת הבצע אף צמח נזק גדול לחכמים כי משען

בני

אמי הראשון חוץ מזה שמוכר ב"ם (יג) שם נראה שהיה רי"ג השלישי ור' אמי השני ע"ש ואמנם בנוגע במנינו ברור לדעתי שרי"ג ששלח את ר' אמי ור' אמי תחת השני כי כל רתב"א ור"א ור"א הנזכרים יחד מכיון חסיד על ר' אמי הראשון ונרעץ חיד צד 301 כתב כי זה רי"ג השלישי ובלי ראייה ולדעת זיכר כמ"כ.

בני הגולה לתמוך בני א"י וחכמיה לא היה עוד מקור מספיק די מחסורם כי רוב המתנהג נבעו אל אוצרו, ואף לא נמנעו קצת חכמים להתרעם על הדבר הרע הזה ולהגיד בקהל עם סחמאת הנשיא, פעם אחת תרגם יוסי מעוני בכנסת של סבירה ובתוך דרשתו אמר דברים קשים נגד הנשיא, ומתוך דבריו נראה כי כל תרעומתי על אשר יחבר להם ללימודי התורה ועל כן מרפים ידם ממנה, ולמי האשם הוה? לבית הנשיא אשר הם ליקחים הכל לעצמם. בכעם שמע ר"י נשיאה את השמועה ובהימה שפוכה יצא לקראת הדורש, ולולא היו ר' יוחנן ורשב"ל מפייסים אותו כי אז היה רע וזמר חלק הדורש. ואמנם יוסי מעוני הזה לא ירא חמת הנשיא ולא היה ממלל דבריו אשר דבר אחרי גוי כי אם מקנאת האמת אף אל פניו הוכיחהו באמרו כי בנשיא תלוי קלקול הדור כי בנשיא כן הדור וכדור כן הנשיא נירושלמי סנהדרין סוף פ"ב ב"ר רפ"ט). ואולם גם זאת העיר קנאת החכמים נגדו כי לא היה לו משוא פנים להסיר משכבם משא היסוס נגד המנהגו הנהוג מאז בישראל לבלתי שים מסים על החכמים העוסקים בתירוד. והוא גזר כי גם החכמים יתחייבו לתת חלקם לבנין חומת העיר בשאר יושביה (כ"ב ז). מרעתי כי מעשיו אינם רצויים לחכמים, וכי רבה תלונתם עליו בגלוי ועוד יותר בסתר לבבם אף על כן היה כמושל עו אשר לא לבד מתנשא להיות אדון על מעשה בני אדם התקופים תחת ידו כי אם יתנשא גם להיות אדון על כל אומר ומחשבה, ואוי לאיש אשר ימלט מפיו אף מלה אחת נגד הנהגת ממשלתו או נגד המושל עצמו. ואף מפני זה גם רשב"ל כמעט בא ברע. פעם אחת היה סלמד הורה ברבים ודרש נשיא שחמא מלקין אותו בב"ד, והנה נשיא היודע בנפשו כי זך וישר פעלו לעולם לא יתן רופי בדברים כאלה, כי לא יעלה על לבו כי הם נאמרים להכעיסו ולהרעימו, אבל הנשיא היודע אשמותיו לא כן כי בכל מלה זמלה אשר מדוברת בענין הנשיא יראה רמזים נסתרים המכוונים אליו. ועל כן גם ר"י נשיאה בגלל דבריו רשב"ל העיר את כל חמתו, וכאחרי גזלן הורג נפש שלח אחריו את עבריו ושומריו להפשו ולהביאיהו לפניו. אמנם מחשבתו הרעה אשר חשב על רשב"ל לא הצליחה כי נמלט מיד השומרים וגם אל אחת הערים והתחבא שם. רק ע"י פיוס ר' יוחנן חמתו שככה, ולבקשת החכם הזה, אשר ראה העול אשר נעשה לרשב"ל, נתפיים הנשיא והלך בעצמו בחברת ר' יוחנן אל מחבואו אשר נחבא שם ודרש לו לשלום. ואמנם אם גם קבלו רשב"ל בסבר פנים יפות ובכבוד היאות לנשיא, בכל זאת לא תנף לו ולא כחד האמת תחת לשונו. כי כאשר שאלו מה זה ראית לדבר דברים הממרים את רוחי? ענהו רשב"ל באומץ רוחי ובבלי חת: מה אתה חושב! הכי ממשוא פנים לך ולנשיאותך אמנע ללמד דעת את העם כתורה? והנה בכל הדברים והאמת האלה נראה מפירש כי ברית האהבה בינו ובין החכמים לא היתה נאמנה ואף לא חזקה, לא בחכמת תורתו קנה לו שם תהלה כי לא הגדיל לעשות בתורה ולא הרחיב גבולו בתלמידים, ואף לא מדותיו נשאוהו ונשלחו למעלה ראש. ואמנם אם בכל זאת נהגו בו כבוד לא זכותו גרמה לו ככה כי אם נשיאותו. יען כי ידעו מאד כמה נחוץ הוא להם ולא רצם להחזיק הנשיאות בתקפה כי היא היתה עוד שארית קטנה ממחמדיהם הלאומיים ובהחזקה כי תחזקנה ידיהם גם הם. ואמנם לא הועיל החזק הזה לנשיאותו אחרי שהנשיא עצמו הרעיש יסודותיה. החמם אשר הקים למטה ממשלתו והבצע אשר אחריו הלך לבו הורידו מעט מעט את הנשיאות מכבודה, והירידה הזאת פעלה כי במשך הזמנים נתנה למוט גם הפארת בית מדרש הנשיאות, ובכן גם חכמת התורה וקנאת לומדיה התמעטו. אבל המחזיקים אותה עוד דורות אחדים לא היו הנשיאים כי אם החכמים שברורות האמוראים

הראשונים אשר עוד מרוח הקרמונים עליהם מהם יצאה התורה, מהם יפוצו מעינותיה ורצוה והם העמידו תלמידים אדירי התורה.

כל החכמים אשר חיו ופעלו ולמדו אחרי מות רבי ברור הראשון כל אחד ואחד לקח חלקו בחדשות אשר נבראו על שדה חכמת התורה אם מעט אם הרבה, אם גם שיטותיהם מתחלפות היתה המטרה אחת אשר עיני כלם אליה נכחה יביטו. זאת המטרה היתה לבאר הישנות להוציא מהן תולדות לזרות ול הבר דבריהן ולהכריע ההלכה. תלמידי הדור הראשון רבים היו ונכבדים אשר נבדיבת כחם ורוחם נהרו אל המטרה הזאת ופעלו איש איש ככשרונו בכל אלה הנקודות. אך אחד המיוחד מכלם ומאד נעלה בכשרונו ומעלותיו היה רבי יוחנן. חיי האיש הזה מלידה עד הקבר היו שלשלה מאורעות רעות ופגעים שונים, את אבותיו לא הביר עוד במרם גולד מה אביו, ואמנו במותו היה ללדת ויהי בהכרעיה ללדת והקש בלדתה והמת (קדושין לא: וישאר יתום מאב ואם. אביו היה נפח ומתפרנס מאומותו, ובלי ספק אומנותו הזאת לא העשירתה ולא הניח לבנו אחריו בית והון נחלת אבות (ירושלמי ר"ה פ"ב ה"ו בבלי כתובות כה. ב"מ פה: מנהדרין צו.) כן גדל ר' יוחנן באין מחזיק כידו ובאין מורה דרך. ועתה נער עמוס מחסור כמוהו כמה מונעים יתיצבו על דרכו להכשילו ולעכבו בהליכתו או להטותו מני אחרו! אמנם כשרונים גופיים ורוחניים אשר נתנו לו הם חיו בסומכי נפשו עד כי כל המונעים לא היה לאל ידם להכשילו בדרך. בגבורת אנשים חננו אל והיא נתנה לו כח ועצמה לישא ולסבול תלאות תואר פניו מאין משלו ליופי (ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א), והוא קנה לו כל הלבבות יחד וימציאיהו חן בעיני כל רואיו, רוח דעת אשר לכשתהו, שקידתו בלמודים אשר היתה לטבעו, אהבת התורה אשר מלאכתו כצנה רצון עטרוהו ולא נתנו המונעים המשחיתים לנגוע בו לרעה. אכן פעם אחת כמעט היה בא ברע לעזוב דרך התורה, ואף באמת עזבו לרגעים מבלי יכלת עוד לעמוד בנסימן אשר נסותו ילדי יומו. אלפא חברו, איש אשר גם אותו פגעי החיים הציקוהו עמו התיועע ויישמו יחד פניהם לסחורה לממן החיות נפשם (תעניה כא.). אמנם רבות מחשבות בלב איש ועצה תעודתו אשר אליה נקדש מרחם היא הקום. הלא כן יורנו הנסימן: לרוב אין האדם יכול להמלט מן הנטל אשר נטל עליו ומן הפקידה אשר יפקד עליו מתעודתו לפי כשרונו והכנותיו הטבעיות. ויש אנשים אשר במאה גלגולים יתגלגלו ויודחו מרחי אל דחי עד התרחקם מרחק רב מן הפקידה הנאותה להם לפי הכונתם, ומבליים ימים ושנים בפקידה אשר לא יאתה להם ורם לא נאותים להם, אבל באחרונה ישובו אל פקידתם הטבעית ואז יתאמצו בעצמת כחם ורוחם לתקן את המעוות ולמלאות את דחמרון אשר החסירתם העת אשר התרחקו ממנה. אף כן היה לר' יוחנן הוא היה קורא מכטן לתורה ולתעודה, והנה הפגעים ודאנות החיים הדפוהו ממצבו רגע מעט אבל שב מהר אל הפקידה אשר נקדשה לה נפשו מלידה, ובכפל כחי עבד עבודתו והגדיל מאד ויעש חיל במלחמתה של תורה.

ימי ילדותו גופלים בסוף ימי התנאים האחרונים, רבי וחבריו, זקנו אבי אביו או אבי אמו חנכו ויקדישהו ללמוד תורה. כבר בעודו נער קטן מורכב על כתפו של זקנו, שמע תורה מפי ר"ש בן אלעזר. ועוד אחרי ימים ושנים מסרה לתלמידיו בשמו (מעשרות פ"א ה"א). גם ספר כי ישב שבע עשרה שורות אחורי רב לפני רבי, ורבי ורב נשאו ונתנו בהלכה ודבריהם כרשפי אש, והוא לא הבין מה הם אומרים כי היה אז מקמני ההלטימים (תולין קלוז). רבי המוכתק היה ר' ינאי (ב"מ פה: ב"ב קד: ירושלמי קדושין פ"א ה"ד) ושמש את ר' חנינא (ירושלמי פסחים פ"ה ה"ד), ויהי כאשר החל ר' יוחנן לדרוש ברבים בבית מדרשו של ר' בנאה שמח ר"ח ואמר ברוך אלהים אשר

הראה לי פירותי עודי כחיים (ירושלמי ב"מ ספ"ב), ויהי דברו עם חזקיה בן ר"ח רבה ועם ר' יהושע בן לוי ושניהם קרא "רבי" (שבת קיב). ירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז). בעת שכבר היה נמנה בין החכמים לא חדל מלכת ללמוד תורה מפי ר' הושעיה רבון היושב אז בקסרין אף כי לא היה צריך לו ושהה עמו כשלוש עשרה שנה (ירושלמי עירובין פ"ה ה"א מנהדרין פ"א ה"ו) ולדעת קצת י"ח שנה (עירובין נג). אם נתבונן בתכונות רבותיו האלה ובררך תלמודם נראה כי לא היו דרכיהם שוים, יש מהם אשר במשנת רבי כל הפצם ובתורתו יהנו כל היום, ומה שאחרים זולתם פעלו בעזרת החיצוניות פעלו הם בפלפולם ובשקול דעתם. ויש מהם אשר כל השוקות לחיצוניות להוציא העלוסותיהן לאור ולאספן אחד במחברת למען יעמדו אצל משנת רבי. רבי יוחנן השתדל לקחת תורה מפי אלה ואלה, אך לעצמו בחר לו דרך הממוצע ביניהם. משנת רבי יקרה בעיניו מאד, ואמר לפעמים אני אין לי אלא משנה (ירושלמי תרומות פ"ב ה"ג קדושין פ"א ה"ב), לשונות שבררו להם משניות אין רשות לבריה להוסיף עליהם (גזיר פ"א ה"א). ואף בקיאותו במשנה עמדה לו כי הראה לפעמים את ר' ינאי רבו שחדשו שחדש הוא משנה ברורה ולא יכול רבו להתאפק להודות לו ולקלטי באמרו אליו בני אל ילזו מעיניך תן לחכם ויחכם עוד ישמע חכם ויוסיף לקח (בלאים פ"ז ה"א יבמות פ"א ה"א ב"ב פ"מ ה"ו). ואמנם עצת רבו אשר יעצו כי יחזיק במעוה ולא ילזו מעיניו משניותיו של רבי אף השלים בכל עז. כי כאשר ידרוש איש בתורה הכתובה כן דרש ר' יוחנן במשנה, כדרך שנהגו החכמים מאז כמדרש המקרא, שהגו בכתובים בדקדוק רב, ונתחו לנתחים כל דבור ודבור, וחקרו על כל מלה ואות להוציא ברדישתם כינות חדשות אשר אינן צפוח על פני פשט המקרא ומצאו בהם דמוים לדברים שנים ודרשו מעמיהם וכונות עניניהם, אף כן עשה ר' יוחנן במשנת רבי הפך בה ודקדק בעניניה והעמיד נוסחאותיה הסר משם כל מעוה ומלא חסרוניה⁽²⁾, הגה בה מפורש ושום שכל לבאר דבוריה ומלותיה⁽³⁾ לבאר הלכותיה וללמד טוב מעמה⁽⁴⁾ ועשה בה היות בפלפולו והוציא ממנה דינים והלכות חדשות⁽⁵⁾. ואמנם עם כל אהבה אשר אהב

(2) ע"י ירושלמי שבת פ"מ ה"ד לית כאן ק"י. שם פ"א ח"ב לית כאן גמור. עירובין פ"א ה"ה לית כאן ט"ז על ד'. פסחים פ"ח ח"ג לית כאן הריני שוחט. יבמות פ"י ח"ב לית כאן פסורה. גיטין פ"ד ח"ח לית כאן ר' יודנה. ע"ז פ"ה ח"ח לית כאן אסורות. ובמקומות רבים מצאנו תיקון בלשון: כיני פתניהא ע"י סוכה פ"ג ח"א. פ"ד ח"ג. ר"ת פ"ג ח"ו. פ"ד ח"ו. ב"ק פ"ב ח"ה ובכ"ס במקצת יש במשנתו תיקונו ובמקצתם אינו תיקונו. וע"י בבלי שבת (ע"ז) מעצמין תנן (כצ"ל) שם (ק"ב) אימא חסמתה חסכה בפשיש; כלומר שיט למתוק חו"י של והכמה). חולין (פ"ב) פרת חסאת ועגלה ערופה אינה משנה. שם (ע"ז) אל תקניסני שבלשין יחיד אני שונה אותך (כלומר שגרם במשנת דברי ר"ש ע"ש תוס' ר"ח בלשון) וש"ג. ומתקן בכ"ס הבריייתא ואמר אינת משנה ע"י ביצה (י"ב) שבת (ק"י) ובקצת מקומות אר"י מוחלפת השיטה ע"י ביצה (ג) וש"ג וגב זה תיקון משנתו.

(3) ע"י ירושלמי פאה פ"א ה"א פ"י מלת גמושות. יומא פ"ח ח"ג פ"י דבור אבן שתייה. סוכה פ"ב ח"מ איזה קפן. יבמות פ"ח ח"ח איזה סריס חסה. שם פ"ז ח"ה איזה מתכוון. שם ח"ו איזה על אחר. גדרים פ"ג ח"ב איזה שוא ואיזה שקר. מנחות פ"י ח"א פ"י מלת אפיקורס. שם פ"ב ח"ה פ"י דבור באפס דמיס, בבלי ברכות (פ"ג) מי שתין אר"י מין תאנים וכו'. שבת (ג"ס) מאי בעיר של זב, שם (ק"י) מאי זב עקרין. שם (ק"ג) פ"י דבור מצולה (וע"י ירושלמי ברכות פ"ד ח"א) חולין (מ"ט) למה נקרא שמה ריאה. שם (צ"ב) אין כירח אלא מלשון כירח.

(4) ירושלמי ברכות פ"ד וחוא שיחא שם מראש התפלה. פ"ו ח"ג זו דברי ריה"ג, פ"ח ח"ג אחיא דב"כ כ"ש. מאת פ"ה ת"א מעמא דב"ש, שבת פ"א ח"א מעמא דכ"ח בתורות תרסין, פ"ד ח"א לא שנו אלא לאסורי. פסחים פ"א ח"א מעמא דרבנן ורישב ג. שם ח"ג מעמא דר"י. פ"מ ח"ב מעמא דר"א ור"ע. שקלים פ"ד ח"ד מעמא דר"א ור"ש בן יודנה. הניגה פ"ג ח"א מפני שאוכלי תרומה וזיוון. שם בית הצבונה שאמרו. כתובות פ"א ח"ד איזו בתולה מן הנשואין. בבלי ברכות (ל"ב) בצבור שנו. שם (ס"ב) לא שנו אלא בשבתו. פסחים (ח"ז) שורה אחת כמין גא"ם שם (פ"ז) מתני' כבא השומאה. שם (י"ט) מעדותי של ר"ע נשנית משנה זו. שם (צ"א) ל ש אלא בית האסורים דכושיים. ביצה (נ"ג) את שדרכו למנת שנינו. סוכה (י"ב) מפני מה אמרו הובלי קש וכו'. שם (מ"ט) ומשום גזרת כלים ננזו בה.

(5) ע"י ירושלמי שבת פ"ו ח"ב ר"י ור"ל עבדי חייה בהרא פרקא ג' שנין ופולג אפקן מניה מ' חסר אתה תולדות על כל היא והרא מן דאשכחן מסבך סכנין הא דלא אשכחן מסבך עבדי לת משום סכה בפשוט. (ד"ד ח"ג).

את המשנה לא נשא לה פנים לכחש בהכרתו הפנימית מפני המשנה, ופעמים רבות נמצא כי יחזיק בהחלטותיו אף במקום שהמשנה עומדת נגדן. (מזה נבין כי ר' יוחנן לא היה מן האנשים אשר מאהבתם לדבר יקלקלו את שורת הדין, אשר יאמרו טוב לכל אשר יאמר אהובם טוב מכלי בחינה בעצם הדבר הטוב הוא אם אין, כי אם אהב את המשנה והוקירה יען כי היתה בעיניו כמוצאת האמת, אבל רק האמת אשר מצא בה לפי דעתו אותה אהב, ואמנם אהבה גם בכל מקום אשר מצאה שם. ואף לבעבור זה שם עינו ולבו גם לחיצוניות ודרש בהן להבין ולדעת אמיתותיהם כאשר דרש זאת במשנת רבי, ויען כי כל אשר נבע ממקורות ישנות כבוד והדר יעטרהו, וירומם על כל תהלה את החכמים שברורות הראשונים וכמשל היה זאת בפיהו: לבם של הראשונים כפתחו של אולם (עירובין נג). טוב צפרנס של ראשונים מחרסם של אחרונים (יומא מז), אף על כן חשב והאמין כי אין נכון להפיל דבר מדבריהם ארצה, וגם נמצא כי בשקידה רבה קבץ על יד מאמרים רבים של תנאים ויחידים, וביחוד מאחרוני התנאים אשר מהלמירי ר"ע ואילך). אמירתו הזאת בראשונים במעשריהם ובתורתם ובחכמתם גם היא נרמזה כי אהב את הדרושה בקדמוניות, ואין אחד מכל האמיראים אשר השתדל כמותו לקיים לדור אחרון קבלות ישנות בקורות ובתורות חכמינו, במעשים אשר נעשו ובמנהגים ובדעות בשנים קדמוניות). היקר והכבוד אשר נתן לראשונים הם היו סבה אשר הרחיב המאמר אשר אמרו קדמוניו „אין כ"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו", ונתן לו קיום אף בב"ד נגד כ"ד שקדמו, כי אין להכחיש כי ר' יוחנן היה הראשון אשר הבין כונת זה הכלל באופן הזה (ירושלמי שביעית פ"א ה"א ע"ו פ"ב ה"ט בבלי מ"ק ו). ואמנם מהוקירו תורת הקדמונים עד אין קץ, הקדיש את דבריהם קרש במקובלים מסיני וחכב את דברי הסופרים בקרב בני עמו ודרש כי אין לאלהים חביבים הם יותר מדברי התורה הכתיבה, וזה היה לו לתכונה מיוחדת ליחס הלכות ישנות ומנהגים ותיקונים אשר לא ידע מקודם לזמן קדום עד למשה מסיני, ואף כן הורה את התלמידיו: אם באת הלכה תחת ירך ואין אתה יודע מה מיביה אל תפליגנה לרברך אחר, שהרי כמה הלכות נאמרו למשה מסיני וכלן משוקעות במשנה (ירושלמי פאה פ"ב ה"ו ובכ"מ). דברים אשר הוחזקו מאז ומקדם לרברי סופרים נהפכו תחת ידו לדברים שנתקבלו מסיני. הוא היה הראשון אשר אמר שהשעורים הם הם הלכה למשה מסיני (ירושלמי פאה פ"א ה"א ובבלי בכ"מ). וכמו כן ערבה וניסוך המים (ירושלמי שביעית פ"א ה"ו) והערה

בחוצה

ובכלל הוא הלכותיו בלשון זאת אוסרת על ירושלמי עירובין פ"ו ה"ו בבלי שבת (ז) והמקומות שמפשר בין החולקין. ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג מאן דמר כשר מלטמן וכו'. או דמוקי מתני' בתרי תנאי ע"י קדושין (טז). או דאיתוב או איתבו סניח ע"י יבמות (י) כוז) או דמכניא לי ופשיט שם (יא). (6) לרוב נמצא זה בלשון מתני' פליגא על דר"י ע"י תרומות פ"ח ה"ח. שבת פ"ז ה"ו. יומא פ"ד ה"א. שקלים פ"א ה"ד. פ"ב ת"ד. מגילת פ"ג ה"ג א"ו לית בן כלומר אין קיום למתני'. יבמות פ"א ה"ב, פ"ו ת"ג, (7) בשם ר"ש בן יוחאי ירושלמי ברכות פ"א ה"א, וימא פ"ג ה"ז, בבלי שם (ז) ח' מאמרים, (פנ): ושם (מו) ושם (נה). עירובין (פד): ופסחים (פו). בשם ר"ם ירושלמי ברכות פ"ד ה"א, סוטה פ"ג ת"ח. בשם ר' ישמעאל ירושלמי ברכות פ"ו ה"א, וימא פ"ו ה"ו. משום ר"י בן אלעאי בבלי ברכות (לה): פסחים (קיד), בשם ר"ה יוסף ברכות (י) ה' מאמרים. בשם ר"א בן יעקב שם (י). בשם מנחם דגלייא ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד, בשם ר' אלעזר דמן רומא גימין ספ"ו. תרגם עקי"ם הגר ר"ע קדושין פ"א ה"א. פרשת רא' בי ר"ש לפני תכמים שם, ונמצא מספר מאמרים שהביא בשם התנאים וע"י סדר חידושי ערך ר' יוחנן. (8) ע"י ירושלמי ברכות פ"א ה"ז אינן יצאה ב"ק ביבנה. פסחים פ"א ה"ו ששה ספקות שנוירו באושא לשרוף עליות תרומה. שם פ"ו ה"ח מגדל היה עומד בהר הבית כו'. ר"ח פ"ד ה"ח מפני מעשה שאירע. ביצה פ"א ה"א בראשונה היו אומרים וכו'. עוד שם מעשה בבניו של יהודה בן שמוע. תענית פ"ד ה"ח פ' אלף ויג' תקעי. קרנות וכו'. עוד שם ספורים מחרבן הבית וביתר. סוטה פ"ס ה"א יוחנן כת"ג שלח בכל גבול ישראל. ע"ו פ"א ת"ב מלכות מצרים ומלכות רומי כו', בבלי ברכות (פז) ותיקין היו גוסרין אותה כו'. שם (לג). אכנח"צ תקנו ברכות וכו' שם (נגב) נהנו העם כב"ה אליבא דר"י. שבת (סג) משפתה אותה חיתה בירושלים. ר"ה (יד) נהנו העם בתרובין כר"ג. שם (לב) בשעת גזח המלכות שני. תענית (כו) נהנו הנכ כר"פ. ועוד הרבה כיוצא באלה.

בחוצה לארץ (ירושלמי ערלה פ"ג ה"ח) עשה להלכות למשה מסיני (עי' מגילה יטו) . ובכל עת אשר ידבר מערך דברי סופרים הוא מנשאם על דברי תורה, ובפירוש אמר דודים דברי סופרים לדברי תורה וחביבים יותר מדברי תורה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ו) . והנה על איש כזה אשר ככה יכבד את כל דברי ישן והקדיש קדש כל מנהג אשר שיבה זרקה בו לא נפליא אם נראהו מחזיק בכל מאמצי כחו בכל מנהג ישן ומוזהיר את העם לאמר הזהרו בו כי כבר קבלו אבותיכם עליהם (פסחים ג:), ועל זה ביוון באמרו: אל תסג גבול שגבלו הראשונים (שבת פה:).

כאשר ברוב שקידתו הגדול ר' יוחנן לעשות לכנס אל אוצרו רוב המשניות הנודעות והמון מאמרי תורה וחכמה מקדמוניו אשר עד כה היו טמונות בחשך, אף כן ברוח מחקרו עשה אונים לתורה ופלס הרכים בלמודים בהעמידו מדות כוללות בתורה שבעל פה אשר היו בעווי הדרושים להבין דברי חכמים ומשניותיהם⁹, והעמיד גם כללים בהכרעת ההלכה. הן אמנם שכבר דברוהו שמו לב ליה בראותם כי רבו המחלוקות במשניות ואין אתנו יודע איך נכריע ההלכה על כן במקומות רבים השתדלו להכריעה, אבל לא הספיק זה למורים כי לא העמידו כללים כוללים אשר יהיו למדה בכל הספיקות בהלכה ובכל מחלקות התנאים הצריכים הכרעה, עד שבא ר' יוחנן ומלא החסרון הזה, הוא העמיד כללים כוללים בהלכה אשר יהיו לנו למדה במחלקות אשר לא הוברעו במשנה, ויורו לנו למי מן התנאים היתרון במחלקתו עם חברו, ומתי ההלכות הנאמרות במשנה בלא שם אומרון הם הלכה להורות על פיהן ומתי אינן הלכה¹⁰. והנה אם נתבונן במעשהו הזה בשום לב נראה כי נתן למוט מחשבתו רבי בסדר משנתו וערה אותה עד היסוד בה. כבר ראינו זאת כי ונוכחנו כי הפך רבי ורענו לדורות הבאים, ששאת דברי כל יחיד ויחיד, היתה אף זאת כי רצה שיבוא מזה תועלת לדורות הבאים, במשנתו יראה ב"ד בדרך אחר את דברי היחיד שנאותים לומנו ונבונים לפי השכלתו שיכול לסמוך עליהם, ובכך ניתנה ההכרעה ביד כל ב"ד וב"ד לקיימם או לבטלם ואין אונם. ואולם הכונה הזאת הרעיש ר' יוחנן בכלליו. כי על ידי הכללים שהגיה ועשם למדה משפטנו בהוראה הלא נרשמה לנו הדברים במשנה המוכרעים להלכה ונחשבו לחק ולא יעבור, וע"ז זה הלא נהפך עיקר הכלית המשנה להכלית אשר רבי לא חשבה והיתה לספר חקים תחת ידי ר' יוחנן, ובוה דרכה דרישות התורה למסילות חדשה.

אך עם מעלותיו בתורה עוד נקשרו בו גם מעלות נכבדות כמדות המוסר אשר לא רבים כמוהו יזכו להן. מאהבת התורה אשר תוקד בקרבו כיוקד אש בוז יזכו לכל הפירות הזמניים ונבחר לו מחיי ענג והרוחה לנשוא ולסבול ולהיות חיי צר כעבודת

הקדש

9) ע"י ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג כל כלי דלא מחורין בסין לנו מן אחרין מני. שביעית פ"א ה"ו בשעור שנתנה הלכה נתנה שאם בקשו לחרוש יחרוש. ערלה פ"ג ה"ח בשעת שנתנת הלכה כך נתנת. שבת פ"א ה"ב אם יכול את לשלשל השמועה וכו'. שם פ"ז ה"ב ב' דברים שיצאו מן הכלל אין חולקין. פ"יב ה"ג מפי שאנו עסקין בהלכות שבת נתור אש, כלומר מתוך חוסרא בשבת לא נוציא קולא באיסורא א"א, יבמות פ"ד ה"י דבר שבא מחמת תגורם בשל גורם דבר. סוטה פ"א ה"א גורעין לדרוש מתחלתה למופת. גרים פ"ו ה"א חולקין בנדרים אחר לשון ב"א. קדושין פ"ד ה"ח ותרנגין על תחוקת. בבלי עירובין (גז.) אין למדין מן הלכות אפי' במקום שנאמר בו חוץ. חולין (לב:) משנה לא זוח ממקומה. שם (נח.) כל שעורי חכמים להחמיר וכו'. ולא נפרש פה כלליו הלכותיים על דרך הכלל: כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא דרך הנאתן (פסחים כד:) כי רבים הם ונס אין כוננתו לכמו זה.

10) הלכה ככחם משנה, כחם ואח"כ מחלוקת אין הלכה ככחם. מחלוקת ואח"כ כחם הלכה ככחם (יבמות פ"ב:) (ירושלמי שם) הלכה כרבי מחבריו (ירושלמי תרומות ר"ב:) כ"ם שאתה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירין הלכה כדברי מחמירין המרובין חוץ מו וכו' (עירובין מו) ר"ם ור' יתורת הלכה כר', ר' יתורת ור' ימי הלכה כר' יוסי, ר' יתורת ור' הלכה כר' (שם מו:) הלכה כדברי המכריע (ירושלמי פסחים פ"א סוף ה"ח בבלי שבת לפ:). הלכה כר"ש השזורי במסכת ובת"מ של דמאי (מנחות ל:). הלכה כרשב"ג כבבלי (חולין ג.) ראה רבי דברי ר' מאיר ושנאו בלשון חכמים וכו' (שם פה:), כל מקום ששנת רשב"ג במשנתו הלכה כמותו (גיטין עה.)

הקדש לתורה ולתעודה. חלקה קטנה נחלת שדה וכרם היתה לו בין ציפורי וסכנית. מכר אותה להמציא לנפשו מחיה מעט ולהיות עמל בתורה (פסיקתא הוצאת ר' שלמה באבער קע"ח: וש"ג בהערות). וכאשר נסוהו ה' בעשר נסינות לקחת ממנו עשרה בניו סבל כי נטל עליו. אבל מלעסוק בתורה לא הפריעו הפגעים אף רגע (ברכות ה:). שיב היה ומטיב נגד בני אדם. ואף נגד עבדו הכנעני הגדיל חסרו מאין משלו וכאב את בנו ירצהו כי ברוחה ובסבר פנים יפות נתן לו די מחסרו כאל אחד מבני משפחהו, באמרו המיד הלא בכמן עושני עשהו (ירושלמי ב"ק פ"ח ה"ה). אחת ממדותיו היקרות היתה להציל עשוק מיד עושקו ולבקש את הגרדף. ויהי כאשר רדף ר"י נשיאה את רשב"ל ואת יוסף מעוני מי היה אשר הציל אותם מידו? ר' יוחנן הוא היה מעביר את רעת הנשיא אשר חשב עליהם ופייסו עד כי מחל להם את עותחם. הוא היה חסיד בכל מעשיו אך הגדולה ממדות חסידותו היתה כי לא היה מתחסד. בכל מקום ובכל עת אשר ראה כי תיקון העולם או גם תקנת אדם יחידי דורשה להעביר עין ממדה היין לא חדל לעשות את חובתו להקל מעליהם משא איוו גזירה או חומרא המוקט⁽¹⁾. איש חסיד באמת כמוהו אף הקנאה הפרועה לקנא בחימה שפוכה נגד הסרים מדרך התורה מורה לו. אף כי אין להכחיש כי ר"י הקפיד מאד על כל מי אשר לא עשה כתקנת חכמים (ברכות מד. יבמות מו. גדה נב.), בכל זאת מאד מאד השתמר בנפשו מלרדוף בקנאתו את הפורשים מן הדת כי אם השתדל לקרבם באהבה ולהחזירם מדרךם לבל ירח ממנו נדח. הן מי לא ידע כמה מרה נפש הקדמונים על המומרים הסרים מדרך הדת, וכמה קשה משפמם עליהם לרת חלקם עם הרשעים הצדים לישראל אשר נגזר דינם „מורידין ולא מעליין“, ואמנם ר' יוחנן עם כל הכבוד אשר נתן לקדמונים והקדיש קדש כל מלה ומלה שיצא מפיהם, סר פה מדרבם וממשנתם, ואמר מפורש לתלמידו רבי אבהו בהיותו שונה לפניו את המשנה אשר בה נמנה המומר עם הפושעים שמורידין ולא מעליין: הסר מהמשנה מימר כי אני שונה לכל אבדת אחיך לרבות את המומר (ע"ו כו.). ועוד יותר מזה היו הכותים שנזאי נפש היהודים ברוב הזמנים לא האמינים לכל דבר דתי ורבים אף השוים לגויי הארץ, ואמנם ר"י גם אליהם המה חנו והאמינם על השחימה ואף הוא עצמו אכל משחימתם (תולין ה:). דבר נודע הוא כי בעת ההיא רע עליהם המעשה אשר רבים עזבו ארץ הקדושה והלכו לגור בחוצה לארץ, עד כי גזרו עליהם להכביל אותם מחברתם, ונגד זה קם ר"י ואמר חכר שיצא לחוצה לארץ אין דוחק אותו מחברתו (דמאי פ"ב ה"ד). ואף כן היה מנהגו עם עמי הארץ. כבר בימי הקדמונים נחלקו אם עם הארץ שקבל עליו דברי חכמות וחזר לסורו אם מחזירים אותו או לא ולא הכריעו את הדבר. אמנם ר"י אשר דעתו נוחה לכריות ולא על נקלה הרחיק התועים, הוא הכריע להחזירו ולא לדחותו בשתי ידיים (בכורות לא.). ולא לבד כי הוא עצמו השתמר מאד מלכת אחרי המקנאים נגד בני אדם אשר לא כמחשבותיו מחשבותיהם, כי אם גם דרש ברבים בשבח הסבלנות והזהיר את שומעיו להיות נוחים אף לפושעים כי אף הם הלא מעשה ידיו של הקב"ה המה (מגילה י:).

הגה:

(1) איתא בירושלמי ברכות פ"א ה"ג בקייסא דלא חויק ראשיה לא נתיב נתן תפלין אלא בארעיי. יומא ז"ח ה"ח ר"י אכל מחבת רעבון כל מה שמצא אפי' דבר איסור. עוד שם ובשבת פ"ד ה"ד נמצא שהתיר לחולת בשבת וכו' ויתר מכל הכמי דורו וכל זה לתקנת בריאות האדם. ועיין בע"ז פ"ג ה"ג ביומא דר"י שרין ציירא על כותלא ולא מחי בירייתו. ובדמאי פ"ז ח"ב אמר למלמד תינוקת לספג עצמו בתענית מפני שממטע ע"י כך בסלאכת שמים. שם פ"ד ח"ב בשבת של פרומונמיא תתירו משום איבת. ובבביתא דרישתי בזמן יסוד הלכת כך וכך עיין ב"ק (צד:): בימי רבי נשנית משנת זו. וכן בב"ס (לג:): ועיין דערוית (יג:): בימי רשב"ג נשנית משנה זו. בכורות (ל:): בימי ר' חנינא בן אנטיגוס נשנית משנת זו. ר"ח (לכו:): אר"י בשנת גזירת חסדו שנו ומפורש הויב בירושלמי שם. ועיין בב"ק במקום הנזכר בתהה רבי רבי שכתבו בשם ר"ה שכל מקום שאמר כלשון הזה תבונה לא לפניו ולא לאחריי אלא לדורם תקנו. (ד"ד ח"ג)

זהנה איש אשר בו מדת הסבלנות כמדה נרושה כזאת הוא לא יטה נם משפט בני עם אחר מקנאת הדת ומאמריו המדברים מאומות העולם עדים ברבר. הוא היה אומר: כל האומר דבר חכמה אפי' באו"ה נקרא חכם (מגילה טו.). וכן אמר ר"י הגוים יש להם יוחסין (ירושלמי יבמות פ"ב ה'ו), כי הבנים אשר יולדו לו מאשתו אשר נשא לו בניו מתיחסים אחריו ולהוציא מלב האומרים כי הימים אשר הגוי חי בניו הם כאין, ועל כן גם הבנים הנולדים לו בימים האלה לא על שמי יקראו (בבלי שם סב.), ואף זה הוא יסוד להלכה אשר חדש ר"י: נכרי יורש את אביו דבר תורה (קדושין יח.). אמנם הנזר לכל מדותיו הנכבדות היו מחשבותיו הנשגבות כשבת התורה ולומדיה ודעותיו בבחינת חובות החכמים כמנהגם ובמשפטם נגד בני אדם. אלה המחשבות והדעות כקרני אור ויהירו מתוך המאמרים והדרושים אשר דרש ברבים. החכמים נחשבו בעיניו כבנאים הבונים בניו של עולם (שבת קיד.). התורה אשר היא חומה לנו הם הם השומרים עליה כמגדלים (פסחים פז.). אמנם רק אז הם הבונים והם השומרים, אם יש בהם גם המדות הגאותות לאיש אשר נקרא להיות גם לעמו, אם הוא מוכן לעבוד עבודה בכל נפשו ובכל מאורו עד שמניח חפציו ועומק בחפצי שמים (שבת שם ירושלמי מ"ק פ"ג ה"ז קה"ר פ' כי העשק), אם הוא דומה למלאך ה' צבאות הרחק מכל בצע (חגיגה טו.), אם אינו משתמש בכתרה של תורה (נדרים נה.) אם לא יחלל כבוד התורה בנסות רוח (עירובין נה.), האיש אשר לו כל המדות האלה הוא בעיניו בונה התורה ושומרה באמת, הוא הלומד תורה לשמה אשר אם מלמדה לאחרים דומה להדם במדבר (ר"ה כג.) והוא ת"ח הגון אשר מפריו נאכל (תענית ז.) והוא דת ח אשר עליו אמרו הקדמונים ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה (הוריות יג.). בזמני ובמקומו מאד היה נדרש שאדם גדול כמותו אשר דבריו נשמעים לכל בני עמו יריב קולו נגד המנהג הרע אשר פרץ בימים ההם שרבים מן החכמים בעיניהם אשר לא היו חכמים באמת לפי מדת ר"י שלא היו בידם חבילות של משנה ולא נאמנה רוחם לעשות חיל במלחמתה של תורה (סנהדרין מב.), ולא ידעו להשיב לשואלם דבר הלכה בכל מקום (שבת קיד.), ולא היו בהם כל המדות שמנה ר"י בתלמיד חכם האמתי, שהם היו מתנשאים בגאותם על עשרם ויוחסם לאמר לנו יאתה להיות ראשונים לכל דבר של מעלה וכבוד, והמעשה הרע הזה מצא סומכיו בבית הנשיא כי שם לעשרים נשאו פנים ולקמן מקמני החכמים נתן הנשיא יתרון על כל גדוליהם אם אך מתנות בכפיו וחנופה בפיהו וכשופר ירים קולו בשבח הנשיא ובתהלת מעלליו. ונגד הדבר הרע הזה התעודד ר"י ודרש ברבים בבית מדרשו של ר' בנאה: לא העושר ולא היתום הם המדה אשר לפיה יחשב ערך האדם ויקרו כי אם התורה היא המדה וכמאמר הקדמונים: ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה (ירושלמי שבת פ"ב ה"ג ובכ"ט).

אבל על מדותיו האלה המזהירות כעצם השמים למטה תחנה כענן חשך מדה אחת אשר לא מהורה. והיא מדת היהרות אשר לקח רוחו שמץ מנה. יש חכמים אשר בעיניהם הם האדונים לכל החכמות והעמידים אשר כל העולם נכון עליהם. להם אין די בכבוד אשר ינחילים עקב חכמתם אם נתון הוא להם במדה ובמשקל לפי ערך פעולתם כי אם אהבת הכבוד איננה מניחה להם לישון ורעה עינם בחכמת זולתם באטמם שלך שלי וכל חכמתך מידי לך נתנה, כאילו אך הם מקור כל החכמות וכל באי עולם אך שאבו ממקורם. אף את ר' יוחנן כל מדותיו הנשגבות מהרפיון הזה הצל לא הצילוהו. ר' יוחנן רבות יכול לסבול עוני ומצוק יסורין ופנעי החיים, אך התנגדות לדעתו לא יכול לסבול מכל אדם. כבר בימי שכתו בצפורי לא יכול לסבול אצלו את ר' חנינא. ויען מה? יען כי נטה לפעמים מדעתו, וירא כי לא יכול לו

ור"ח אינו הוצה לבטל דעתו מפני דעתו ויך לו למבריה (ירושלמי שביעית פ"מ ה א) . גם את ר' אלעזר בן פרדת אשר לא תמלא און משמוע מהללי בני עמו אשר הללוהו עקב חכמתו ומעלותיו הרבות , גם איתו עשה לבזו לפעמים שונות על אשר למד את תלמידיו הלכות בשם עצמו ולא הזכיר שמו של ר' יוחנן עליהם שר"י יחס אותן ההלכות לעצמו (ירושלמי ברכות פ"ב ה"א ובכ"מ) . ובכל עת מצוא עשהו כמנבב דברים באמרו על כל מה שדרש ולמד ר"א : אם ר"א אמרה מני שמעה (ירושלמי יבמות פ"ג ה"י פ"י ה"ז ובכ"מ) , ופעם אחת והנה אמר ר"א דבר שקבל מאת ר' הושעיה ואמר לו ר"י כמה שנים ישבתי לפני ר' הושעיה ולא שמעתי דבר זה (שם פ"ד סוף ה"ז) כאדם האומר : מי זה יתברך בלבבו לאמר ששמע דבר מר"ה אשר לא שמעתי אף אני ממנו , ואחרי שאני לא שמעתי גם זולתי האומר שמעתי אך מכחש הוא . וכמעט היה זה למשל בפיהו : מן דגלית לך חספא אשכחתי מרגניתא תותה (ירושלמי סוף מעשרות בבלי ב"מ יז : ובכ"מ) , וכונתו מכווארת לאמר לא לך התפארת במציאת המרגלות כי אם לי היא אשר העירות אותך על הדבר . ומי היה קרוב אליו מר"ש בן לקיש אשר היה לו חבר נאמן ובעל אחרוה , ואשר ר"י התפאר בו כי הכניסו תחת כנפי השכינה , ובכל זאת לא יכול ר"י להתאפק לשפוך עליו את כל רוחו מבלתי יכולת לו לסבול התנגדותו , ובכל עת התנגדו אליו קרא בתרעומת מגולה ובקנאה מסיירת מה אעשה שכנגדי חלוק עלי (כתובות נד : פד) . ותלונתו על רשב"ל על עקב התנגדותו מצאה מקומה גם בדרושויו . פעם אחת דרש בכתוב , "אלופינו מסובלים" בשעה שהגדולים סובלים את הקטנים , אשר בלי ספק כוון בזה בסתר לבבו לתת מוסר לרשב"ל ולכל שאר החכמים אשר חשב ר"י כי קשה לנשוא ולסבול התנגדותם , ואמת כי רשב"ל הבין כונתו , וכמדתו שלם לו ואמר לא כן הוא אלא שזכות יותר גדולה היא מה שהקטנים סובלים את הגדולים (ירושלמי ר"ה ספ"ב) . מאד מאד יש להפליא בראותנו שבני אדם אשר הרפיון הזה מושל במ שכל זמן שמוקנים עוד יוסף לקחת לבבם , אף כן בר"י גברה יהרות רוחו וכאשר זקן ובה בימים והיא היתה למורת רוח לרשב"ל עד כי חסר כח לנשוא עוד . מחלקה קטנה בהלכה אשר היתה ביניהם היה לה אחרית מרה אשר רשב"ל נפל בעצומיה חלל . פעם אחת מדי נחלקו יחד בהלכה , הביאתהו יהרותו לידו רגז וכעס ופגע בכבוד רשב"ל ובזוהו בהזכירו המאות נעוריו . וזה מרוב שיחו וכעס אשר הכעיסו ר"י על לא דבר נפל למשכב וחלה את חליו אשר מת בו (תענית ט) . ומכל זה אנו רואים כמה חזקה עליו יהרותו אשר פרשה עגנה על תכונת רוחו ותהי למורת רוח לחבריו .

אמנם כל שופט בצדק על מעשי בני אדם הוא ימלח לו את רפיון רוחו הזה בשומו נוכח עמו מעלותיו ומדותיו האחרות כי איה אדם שלם בארץ אשר יתברך בלבבו לאמר זכיתי מכל דופי ! גם בני זמנו העלימו עינם מרפיונו ותחת זה עינם ולבם תמיד על מעשיו הגדולים אשר פעל להגדיל תורה ולהאדירה . בכח מעשיו האלה הלך ר"י הלך וגדול עד כי גדל מאד . רבי הושעיה אשר לפי הנראה ישב ראש בטבריה מת ור' יוחנן מלא מקומו ויהי הראש בבית המדרש הגדול . דרכו בחכמת התורה וסגנונו בלמודו היו לפי מדת הרוח אשר משל בזמנו והם הטו אליו כל הלבבות יחד ועל כן נאספו אליו המון רב תלמידים לקחת תורה מפיהו . כמו בארצו ומולדתו אף כן בבבל גדול שמו וקבלו דבריו בנפש חפצה . אם נתבונן בסגנון הלמוד

(12) ע"י במדרש רות בפתיחה כי שם הגי' לחיפך שר"י אמר בשעת שהקטנים סובלים את הגדולים ורשב"ל אמר בשעת שהגדולים סובלים את הקטנים , אמנם כבר חעיר יפת תרב בעל מתנות כהונה ותוכיח במישור שארסת תירושלמי היא עיקר עיש .

הלמוד אשר פלס לו נתיב בבתי מדרש שבבבל, ונתבונן גם בסגנון למדו נמצא כי הם דומים זה לזה בפלפול ובסברה. לכן לא נפליא ג"כ בראותנו כי רי מכבד מאד את חכמי בבל והפליג לאמר שלהם היא התורה (מכאן מד. ב"ב קיז): והתקצף על התלמידים המשפילים תורת הבבליים (שבת קמו). וכן לא נפליא על אשר ר"י היה מכובד בעיני הבבליים וכל דבריו היו שם לחק (שבת קמו). ואם גם אמר רב חסדא הבבלי לתלמידו ר"י לפעמים: אף אם אמרה לי ר"י בפיו לא אציית לו (ברכות כד): או שאמר מי שומע לך ולר"י רבך (פסחים לג: נדרים נט. שבועות י: מעילה יב.), הנה ודאי לא מהקלותו את ר"י כי אם בבהלת פלפולו אמר כן. רב ושמואל היו ראשי הישיבות בבבל בעת ההיא. את רב קרא רבינו אבל את שמואל קרא חברנו שבבבל. ואולי לא הכיר ר"י את שמואל פנים בפנים. ואמנם לא היגר לנו יותר רק זאת ש"י לא כתב לו לשמואל אחרי מות רב כי אם כנוי "חברנו". ולא ידענו מה היה יחסם זה לזה ואם ברית שלום ואהבה ביניהם, אבל נראה כי גם בזה יהדותו נחתה את ר"י בדרך לא טוב והיה מתנשא על שמואל לאמר לא נופל אנכי ממנו בתורה ולא ידע את אשר לא אדע אני, ואף שמואל הכיר בו כי זה החכם הירושלמי לא בתימו קראו חבר כי אם בכונה ומבונה לב אף לזאת שלח שמואל אליו השבון העבור לששים שנה, וחשב כי עתה יבין ר"י כי יש לו רב בבבל על כל פנים בדבר אחר, אבל טעה כי לר' יוחנן מרא התלמודא מה היא חכמת החשבון, ויהי כראות שמואל מי הוא שכנגדו אז שלח אליו מספר גדול ספקי טרפות לנסותו. ומה נבהל היה ר"י המתפאר בבקיאותו במטרות ולא ידע מכל הספיקות אשר שלח אליו שמואל וידע כי העוה ואשם וזמאת יש לו רב בבבל (חולין צה:), אבל על כל פנים נראה מזה כי גם שמואל השתדל להפיקרצון מר"י ובלי ספק בקש זאת מדרתו כי גדול שמו של ר"י בבבל.

רבי יהודה נשיאה אשר מושבו במטריה החזיק במעוהו, כי ראה והבין מאד כי מוכתו ומוכת נשיאותו דורשת זאת מאתו. הוא אשר היה גדל העצה ורב תבונות בהנהגת הנשיאות הבין מהר כי אין טוב לו כי אם לקנות לו לב ר' יוחנן וידידותו. ומדעתו כי ר"י קפדן גדול בכל דבר הנוגע בכבוד עצמו, אף על כן השתמר מאד בנפשו לבלתי פגוע אף באצבע קמנה ברפיונו הזה ונהג בו כבוד עד אין קץ, בכל אופן תמכו ומסכו ואף פרנסתו נתונה לו מבית הנשיא והיה נקרא יוחנן דבי נשיאה (סוטה כא.). ואף בכח נשיאותו היה מכריח לפעמים את העם לקבל פסקיו והוראותיו, ואת כל הממאנים לשמוע אנם על ידי נגישו ושטריו (גדה נב.). ובלי ספק גם היא שעמדה לו כי עשו גיורתיו לחק ואין איש ממרה את פיהו (ר"ה כא. יבמות מו. ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ד). ונראה מאד כי היחס אשר היה בינו ובין הנשיא היה לו לר"י לעזרה כי יכול להוציא לפעולת אדם תקנה יקרה מאד והוא להבין וליסד סדרים בעבודת אלהים בצבור. הן אמת כי כבר משנים קדמוניות היו בתי כנסיות קבועות בישראל הן של יחיד והן של צבור, אבל נראה כי היתה מצות תפלה בצבור רפויה בידם, ור' יוחנן מהוקירו ענין התפלה ואמר: הלואי שיתפלל אדם כל היום (ברכות כא.) השתדל בכל עו להורות לעם כמה גדולה זכות המתפללים בצבור וכמה גדול עון המתרשלים¹⁸

וקבע

18) ע"י ברכות (ח.) אר"י בזכות דמקדמי ומחשבי לבי כנישתא איכא מבי בבבל, שם (ז:) כל הקובץ מקום לתפלתו אויביו נופלים לפניו. שם (סא.) אחורי ע"ז ולא אחורי ביהכ"ז בשעה שהצבור מתפלל, מגילה (כז.) זאת הבית הגדול סקים שבגלילין בו תפלה. ובירושלמי ברכות פ"ה ה' א צריך להתפלל במקום שמועד לתפלה. שם: ברית כרותה היא הינע תלמודו בביהכ"ז לא במדירה הוא משכח. ואמר (בבלי ברכות ד:) איהו בן עולם הבא כל המופץ גאולה לתפלה, דהיינו שמקיים עבודת התפלה בתקנה בצבור. ע"ע שם (ח.) אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפלל שם (כתו) אטור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור.

וקבע הלכות בענין התפלה: בכלל והפלה הצבור בפרט¹⁴) ודרש בשבחה בכל עת מצא, ועתה מצא שר"י הוכיח לדרוש בשבח תפלת הצבור ולהזהיר שלא יתשלו ממנה והקן הלכות קבועות להביא בה סדרים מזה יש לשפוט כי בזמנו רפו ידם ממנה והיא קבע מסמורות בה¹⁵).

אלה הם קצות דרכי ר"י בחייו ובפעולותיו. ואם נתכונן בס בשום לב נראה כי הוא המיסד האמתי לחכמת התלמוד, הוא המחדש כללים במשניות אשר היו המפתח להוראה, הוא המדקדק החרוץ בלשונות המשנה בתה להם הכונה מיוחדת בהבדל מלשון התורה (ע"ו נתי: חולין קלח:ו) וסלל דרכים לדרשם ולפרשם, הוא בער קוצים מהמשניות ותקן והגיהן, הוא קבץ המון מאמרים מן התנאים והשאירים לדורות, הוא הגביה רובי תורות החכמים לתור מעלת הלכות למשה מסיני, והוא הרחיב גבולות התורה שבעל פה למרבה משרתה בכל מקומות מושבות היהודים, מראה נפלאה כזאת עשתה רישמיה בקרב עמו נאות לזמנו לפי הרוח השורר בו, ואולם לא לבד החכמים המבקשים לשמוע עוד דבר משנה והלכה, השקועים בפלפולים המשתוקקים לתה צו לצו וקו לקו, וכל המרכה להמציא דינים מדינים וגזרות סגורות הוא בעיניהם המשופח והוא הקדוש, כי אם גם מרבית העם אשר אין נפשם לדברי החכמים ופלפוליהם. ואשר לא שמעו ולא אבו אל המעסימים עליהם עול כבוד, ואין עונתם כי אם לשמוע דבר מקרא ואגדה לקחת מוסר השכל ודברים נחומים, גם הם עניינה נשואות לרבי יוחנן אשר גדול כחו באגדה¹⁶) הוא הלך באגדה בעקבות רבו ר' חנינא (ירושלמי ב"מ ספ"ב) ושרה נגדו תמיד את ר' יונתן במדרשי אגדותיו. גם נתן לו ה' לשון למודים לדעת לעות את העם ידועי פגעים בדברי ברכות ונחמות. אך יותר אשר היה תלמיד

דרשנים

14) ע"י ברכות (פו) כל הנפטר ונפול ידיו ומניח תפלין וקורא ק"ש ומתפלל מעלת עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. כלומר שמי שמקיים התפלה כמו שנתקנה לצבור היא קיים עבודת התפלה בתקנה הממלאת באמת מקום עבודת הקרבנות. ומזה נראה כי ר"י סבר שהתפלל במקום הקריבת הקנו. וזה קרבנו עשה צרכינו עשה מלחותינו פים בעיינו. ויען זאת אף על כן הקפיד מאד על חשיצ שלא יסור מן הרגיל ולא יעשה שום שינוי בעבודת הצבור וגיורושלמי פ א ה"ח מוכא שתייה ר"י מעבר ש צ ששחה יותר מדי. 15) הלכותיו של ר"י בדיוני תפלה רבות הן ונמצאות בירושלמי ובבלי ברכות ועוד במס' אחרת ואין צורך לפורטן. אבל ראיתי להעיר מה על קצת דברים שהקן בתפלה. הוא תקן לומר מוסקים קודם התפלה ולאחריה כמבואר בירושלמי ברכות פ"ד ה"ג וכך הוא בבבלי. ועי' שם פ"ה ת"א לעולם אל יהא הפסוק הזה זו מפיך ח"י צבאת עמנו משנב לנו אלהי יעקב סלה. ותקן הוספות בברכה שמתברכן בעובר בבית הקברות שם פ"ה ח"י וכן הוספת בברכת הרוחא את הקשת ג"ו שם. ובבבלי ברכות (פו:) מוכא תפלה שהקן בחר דמסיים צלותיה. וכמו נפס: נמצא מנין הוספה לברכת השמים.

16) מאמריו באגדה הם רבים מאד ורובם נתקיימו לנו בתלמוד בבלי. הרבה מדרשי אגדה היו בידו מן התנאים וספרם על שם וואו לך קצת דוגמאות. ע"י ברכות (ו:) ח' מאמרים בשם ר' יוסי. ושם ע"ב) ח' מאמרים בשם ר"ש בן יוחאי. ושם (י' ע"א ע"ב) ועי' מסחים (קיג) ג' דברים משום אנשי ירושלים. ועוד בהרבה מקומות בש"ס. לא נוכל היה ר"י מכל בעלי אגדה הספריים בזמנו, ודרש לרוב משוב מעט ודעת על כל הענינים חרמים אשר כרת היהדות נכונת עליהם כמו בשבח התלמוד ופעלת הדורשים. ומה נעים משלו על השוקדים בתורה: נוצר תאנה יאכל פריה למה נמשלו ד"ת כתאנה מה תאנה כל זמן שאדם משמש בה מוצא בה תאנים אף ד ת כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם ועירובין (נד) ועי' עוד מסחים (פו...). ויש לו הרבה מאמרים בענין כבוד ת"ח ובשבתם שבת קהו: קיד). וגדולה אצלו מעלת תורתו שבעל פה סמלת: תורה שכתב: גיטין ס). וכן דרש יפה במעלת הצדיקים (ברכות נד:) ובמעלת המצוות והצדקה (שם יו.) ובמעלת השבת (שבת קיח:). וכענין העולם הבא. ברכות לד:) ובענין ההשגחה האלהית (שם נה.) שבת פס: כמו בחלכה כן בדרשותיו היה נוח במשפטו נגד אומות העולם. ע"י יבמות (עס.) מוכב שתייעקר אית ארתן מן תורתה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שלא אמרו אור"ה אין אומה זו ראוייה להדבק בה שמשש ידיהם בגרים. ומה יפה תורת התנאים הרומים במנתנם עם ישראל ועם כל התקופות התת ידיות אבל לא בחסת קנאה (מסחים קיח:). גם דרכו ליסד מאמרים של תקדמונים על המקרא כמו: אפילו תרוב חדת מניחה על צארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים ווח מאמר ישן ויסדו על קרא דאיוב תן יקסלני לו איתל (ברכות י.) וכמו שקיים לדור יבוא תהרה מאמרים מן תראשונים אף כן מסר כחם מספרים בקדמוניות ע"י (גיטין נה: נה.) גם במעשה בראשית ומעשה מרכבה עסק הרבה כן מבואר בחגיגה ריש פ ב. אלה הרכרים הם כעם מחרבה מה שדרש באגדה, ויבר האבנו בתערות שקדמו עוד אחרים וכלם ראויים למי שאמרם (וד"ד ח"ג)

דרשנים גדולים, והיו לו למנה הכנות טבעיות עוד יתרון אחר היה לו כי היה מן הדרשנים אשר נאה דרשים ואף נאה מקיימים. כל אשר דרש ולמד דעת את העם ואת תלמידיו בדעות ובמוסר השכל היה כמעין הנובע ממקור לכבו וכמטבע ממעשיו ומשפטי חייו. חסדו וצדקתו נגד בני אדם, חסידותו והצנע לכתו עם אלהיו, סבלנותו נוכח אנשים אשר לא כמחשבותיו סחשבותיהם בעיני הדת, אהבתו לתורה וידידות נפשו ללמדיה, הכנעתו לפני נטל אלהיו אשר נטל עליו והתנכרו על הפגעים אשר מצאוהו בדרך החיים, השתדלותו לבקש את הנדרף, ועוד מספר רב מדה כאלה אשר היו לראשו לית חן, כלן היו טבועות בדרושו ובמאמריו, ואף על כן היו דבריו נשמעים וערבים על לומדיהם. מכל החכמים שמימי רבי עד ר' יוחנן לא היה אחד אשר הרבה ונבולו בתלמידים כמוהו, כי רוב חכמי הדור הבא היו תלמידיו ההלכו בעקבותיו, ולשמע חכמתו בתורה נמשכו אחריו המון חכמים ותלמידים מכלל אשר באו לקחת תורה מפיו ובכך היתה תורתו היסוד אשר שני התלמידים נשענים עליו.

פרק שמיני

ר' שמעון בן לקיש ר' אלעזר בן פדת וחבריהם:

עם יתרון הכשיר חכמתו נתונים לו לר' יוחנן גם רוב ימים ושנים, אימץ כח ונבורת אנשים, ויהי עומד בפקידתו עד זקנה ושיבה, כבר בנעוריו הרבה נבולו בתלמידים, ועוד בימי שיבתו היה בית מדרשו מקום ועד לדרושי תורה. חכמי ארץ ישראל בשני דורות היו תלמידיו, וכמה גדולי הדור אף כן היו חבריו ולא תלמידיו לא נמנעו שעה אחת מלכא בית מדרשו אשר בטבריה, ובכך נהיתה ישיבתו הגדולה בכל הארץ, אלה החכמים נקראו כפי המאוחרים בשם תלמידיו. ואף הם עצמם קראוהו לפעמים רבי" אף כי לא היו תלמידיו באמת ולא היו צריכים לו לא לגמרא ולא לסברה. אחד מאלה החכמים היה ר' שם עון בן לקיש. מקורות חיי נעוריו לא הניע אלינו דבר בלתי אם הגדות מתמיהות, גם אין אהנו יודע מי היה אביו ומה שמו? כי מה שנקרא בן לקיש אין הכינה שאביו היה שמו לקיש, כי אם שם מקום מילדתו היה לקיש או לקישא, שכן נקרא בכמה מקומות בר לקישא: ואולי לקיש זה הוא לכיש הנמצא במקרא). גם בבחינת רבותיו לא נודע דבר ברור, אמנם אחת אשר נוכל להחזיק שלמד בנעוריו לפני רבו יחד עם ר' יוחנן, וכן אמרו עליו ועל ר' שיהיה דרכם לאמר: לא זכינו לתורה רק מפני שראינו אצבעותיו של רבי יוצאת מבית יד שלו (ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב) וכונתם לאמר, אף שלא למדנו לפניו רק מעט בנעורנו היה זה מספיק שנוכה לתורה. או אולי היה זה משל על למודם בפני תלמידיו רבי שמשלו את התלמיד לבית יד לתורת רבו. איך שיהיה נראה מזה כי רשב"ל למד בנעוריו לפני רבי בחברת ר' יוחנן, ואין אפשר שלאחר זמן נעשה החבר תלמיד. כבר בהיות ר' אפס בדרום היה נחשב בין החכמים ודבריו נשמעים (עירובין סה: והד"ה ר"ל), והיה דברו עם ר' חגינא ור' יונה (ירושלמי עירובין פ"ו ה"ד), וכישיבת ר' חגינא היה ר"ח פותח ור"י ורשב"ל חותמין לדרוש בהלכה (ירושלמי מנהדרין פ"א ה"ב), גם בבית דינו של ר' הושעיה היו מקירים תורתו (ירושלמי יבמות פ"ו ה"ה),

ואף

(1) ראה להשערנו מה שקראוהו לפעמים בר לקישא ואילו היה אביו שמו לקיש למה בארטי שמו שבו וקראוהו לקישא, וכן לא מצאנו שיוסיפו אות על שם פרטי. וכן מה שנקרא ריש לקיש לא יובן אילו לקיש שם אביו כי, ריש" הוא קצור מן ר' שמעון והיו ד הוא סימן הקצור וכמנהגנו לעשות קווים לתורא הקיצור וא"כ ראוי שיקראו ריש בן לקיש. ומצאתי באיכה רבתי על מסוק: על אלת אני בוכיה אדריינוס וכו' וראא בכפר לקיאי ולא מצאנו שם מקום כזה ולפי מה שאמרנו אולי יש כאן מס' וצ"ל לקי שא או לקי שי א. (ה"ד ח"ג)

ואף הוא היה משבח את ר"ה וקראו אבי המשנה (ירושלמי ב"ק פ"ד ה"ז) ומביא גם הלכות בשמו (ירושלמי שם פ"ב ה"ג בכלי קרושין פ. בכורות יג. נדה יח) אבל בעבור זה לא נמנע מלחלוק עליו (ירושלמי ב"ק שם ובכ"מ). ר' יהושע בן לוי נהג עמו כעם חברו ושאל ממנו שאלות בהלכה וירושלמי ט"ק פ"ב ה"ד ב"ד סוף פ' ט"ז), ומביא גם הלכות בשמו (ירושלמי ב"ב פ"ג ה"א בבלי מכות ב.), והנה מכל זה מכורר לנו כי ר' יוחנן ורשב"ל מנעוריהם היו חברים.

ואמנם נראה כי גם במדרגת החכמה לא נופל רשב"ל מר' יוחנן חברו. ואף לבני דורם שקולים היו זה כזה וקראו אותם: שני גדולי עולם (ירושלמי ברכות פ"ח ה"ז), ובבחינת זך שכלו בפלפול ובסברה הפליגוהו עוד יותר מר"י, ואמרו עליו כל הרואה את רשב"ל בבית המדרש כאלו עוקר הרים ומוחנם זה כזה (סנהדרין כד.), ור"י עצמו גם הוא מעיד על תקפו וגבורתו בחכמת הפלפול, באמרו עליו שאם אין רשב"ל בבית המדרש חסרה לו ידו הימנית (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א), וגם אחרי מותו קונן עליו ר"י במר רוחו איה בן לקיש איה בן לקיש אשר על כל דבר ודבר בהלכה היה יודע להשיב עשרים וארבעת תשובות (ב"מ פד.). ומאד חזק כחו על ר"י עד כי הוכרח לפעמים לקבל תשובותיו הנצחות ולחזור מדעתו (ירושלמי יומא פ"א ה"א ובכ"מ), ואף לעשות מעשה הכריח אותו בכח ראיותיו לסור משיחתו ולעשות כשיטת רשב"ל (ירושלמי עירובין פ"א ה"א), ונאמנים אלינו שני עדים אשר בשום ענין אין להמיל ספק באמתת עדותם. האחד היה ר' הושעיה רבה והשני ר"י נשיאה, זה אף כי היה רבו של ר' יוחנן והלוח אשר היה אוהב לר"י בעל בריתו ואיש עזתו לא נמנעו מללת כבוד לאמת והחזיקו את רשב"ל בתורה שקול לערכו של ר"י (יבמות נו.), והיותר נכבד להכריע גדלותו הוא עדות האחרונים המעידים עליו כי כל השיבותיו ומחלקותיו על דברי ר"י היו נשענות על ראיות ממשניות ורק בכחן סתר דבריו, ומעולם לא הנהגתו אהבת הנצוח כי אם להעמיד ההלכה על בוריה, וגם מעולם לא סמך על דעתו נגד ר"י רק אם איזו משנה היתה בעזרתו, ואם לא, אז לא בוש ובטל דעתו ספני דעתו (ירושלמי גיטין פ"ג סה"ב). ובבחינת צדקתו ויושר לבבו את מי נדמה לו וישיה? הלא הוא האיש אשר אמרו עליו כי מי אשר מצאו רשב"ל נכון לפניו לדבר עמו היה נכבד ומוחזק לאיש ישר ונאמן עד שהיו מאמינים בו לספור לו פקדונות בלא עדים (יומא טז.), הוא בצדקתו ובחוס לבבו לאהבת הריע מסר נפשו להציל את ר' אסי הנשכה מיד שוביו (ירושלמי הרימות פ"ח ה"ז). וכן אין מי ידמה לו בשקידתו בתורה, אמרו עליו על רשב"ל כי היה מסדר משנתו ארבעים פעמים (תענית ח.), ובכל אשר הלך תורתו לוחתו. והעיון ומחשבתו בה לא סרו מאתו אף רגע, ופעם אחת בלכתו לשוח בשדה והנה היה מעמיק כל כך בעיונו עד כי יצא עמיק ברעיונו חוץ לתחום בשבת (ירושלמי ברכות פ"ה ה"ב), והוא עצמו התפאר כי אף ר' חייא רבה – אשר היה מפורסם בשקידתו – לא היה שוקד על התורה יותר ממנו (ירושלמי כתיבות פ"ב ה"ג). וכן היה דברו הלאומדי והזהירם להיות שוקדים ללמוד תורה וכמשל היה בפיו: יום תעזבני יומים אעזבך (ירושלמי ברכות ספ"ט).

אחרי כל אלה לא זכה רשב"ל לשבת ראש ועד יום מותו ישב לפני ר' יוחנן. גם הכנהו לא עמדה לו וצדקתו לא סמכתהו להתנשא בתור האדם המעלה, וגם בדורות האחרונים לא גמלו לו כצדקתו וכיתרון הכשיר חכמתו, עד כי בכל מחלקותיו עם ר"י דחהו מהלכה ורק בשלשה מקומות קבעו הבבליים הלכה כמותו (יבמות לו.).

אמנם אין זה חרש תחת השמש כי כן היה מאז וכן יהיה לעולמים כי נחשב בעיני בני אדם מנהג דרך ארץ עם הבריות יותר מהחכמה ואילו למד אדם אלף מינים פעמים

פעמים מן המדעים ואין משפטו עם בני אדם נוח להם כחפצם ורוצנם לא יראה בשובה וכל עמלו למצוא שכר ככשרונו אך יעמול לרוח. ובכל יום ויום נוכל לראות זאת כי יש חכמים אשר מצד חכמתם אין נבון וחכם כמוהם, אבל דבקו בהם תכונת העושות מרחק רב בינם ובין העם היושבים בקרבם ומטות גם לב החכמים מאחריהם. גם זה חלק לרשב"ל וגורלו בקרב עמו. אין אחד מכל בני זמנו אשר לא ידע כי גדול רשב"ל בדורו ולא נופל הוא מ"י בתורה ובחכמה, ועוד גדול הוא ממנו בסברה ובחריפות פלפולו, אבל בכל זאת לא יכול לקנות לו את לב הכל, כי חסרה לו המדה להתנהג בנחת עם זולתו, ורבות טמדות דרך ארץ הדרושות לאיש אשר יפקד על הצבור לא נפלו לו בחבל נחלתו. רשב"ל לא היה מן החכמים המשמיעים בנחת דבריהם כי אם בקולות וברעש, קנאתו היה משאו ומחטו לפעמים כדרך הפלפלנים (קדושין מד).

היא לא יכול לתת מעצור לרוחו, ולא נצר על דל שפתיו בהוכיחו את אחרים מוסס וגם לגדולים חטאותם, והיה כקטן כגדול כעם כנשיא אשר יחטאו לא נשא להם פנים. ופעם גם פעמים באומץ רוח איש האמת התעורר אף נגד ר' יהודה נשיאה להגיד על פניו דרכו ולא כסה תוכחתו במשאון (לעיל פו). וגם לחבריו החכמים לא נשא פנים כמשפט, וכמה פעמים בטל הוראתם ופסקי דיניהם אף אחרי שכבר נעשה מעשה כדבריהם (ירושלמי כתובות פ"ט ה"א ב"ב פ"ח ה"ו), ואף אם ר"י היה דיון בדבר לא חדל לבטל דינו (ירושלמי כתובות פ"ט ה"ב בבלי שם פד); גם נגד ר' ינאי הוקן לא שמר פיו ולשונו. וכמה פעמים אירע שהיה ר' יוחנן אומר חידושי הלכותיו לפני ר' ינאי רבו והיה ר' ינאי מקלטו על ככה ובא רשב"ל כמהתל בשבחיו ואמר: אחרי כל אלה הקלוסים אין דברי ר' יוחנן נכונים (ירושלמי סיטה פ ב ה"ו ובכ"ט).

ועוד נראה כי בדבר אחד היה רשב"ל מתנגד לרוב חכמי דורו והוא בכחינת המשניות החיצוניות. הגה ירענו כי הדור ההוא היה דור מאספי המשניות וכל המרבה להביא משניות כאלה לבית המדרש היו משויב. ואמנם רשב"ל היה בדבר הזה מתון בדינו לא כל דבר המובא לבית המדרש בשם התנאים קבל בסבר פנים יפות ולא מכל אדם הבא משנתו בידו קבל בלי דרישה והקירה ובשום ענין לא השיגו על ברייתא שנמסרה מפי יחיד והעמיד הכלל ופרסמו: כל משנה דלא מתניא בתבורה אין סומכין עליה (ירושלמי עירובין פ"א ה"ו), ולא לבד שנהג כמשפט הזה עם חכמים בינונים שבדור כי אם גם לר' יוחנן לא נשא פנים בדבר הזה והיה מסרב מלקבל ממנו ברייתא באמרו אין לנו צורך בה כי משנה שלמה שנו לנו רבי (ירושלמי כלאים פ"א ה"ו ב"ק ספ"ה).

והנה איש כזה אשר לא יצפון מחשבתי בסתר לבנו אשר לא יחפץ הגף ולא ירצה משוא פנים בתורה, כי אם דובר האמת בפה מלא אף אם יכאיב לב אחרים, הוא לעולם לא יקנה לו לב ההמון ואף לא רצון החכמים. לב ההמון לא, כי מי בהמון יודע להוקיר אמונת לב אדם גדול ומי מהם יוכל לערוך קנאת האמת היוקדת בקרבו. ורצון החכמים לא, כי הם רק דרכי נועם חפצם ומוקירים לפעמים דרך ארץ מתורה ואף על כן לא יכלו חכמי זמנו לסבול אותו ויהי בעיניהם איש המטריד ומטיית את הרבים (סנהדרין כו. וכירושלמי שם). ועתה יובן הדבר למה רשב"ל עם כל חכמתו ומעלותיו לא הצליח להתעלה ולשבת ראש וישב עד יום מותו לפני ר' יוחנן. ומי יודע אם לא קצת דעותיו בעינינו אנדיים היו בעוכריו יען כי נטו מדרך בני זמנו.

הן הוא היה הראשון אשר מלאו לבו אותו להטיל ספק במעשים המסופרים בכתבי הקדש אם הם מעשים הנעשים באמת או אם אינם אלא משל, הלא הוא אשר פרסם דעה חדשה בבחינת ענינו של ספר איוב לאמר שכל התלאות והמאורעות המסופרות על איוב והמתואר מן הויכוח שבין אלהים ובין השמן אינם אלא משל וציור פיו מי

ובאמת

(דיד ה"ג)

ובאמת לא אירעו הדברים כן מעולם (ירושלמי סוטה ס"ה ב"ר ספנ"ו). וכן בדבר המלאכים ושמותם הביא לנו דעה חדשה אשר לא שערוה קדמוניו באמרו שמות המלאכים עליו עם עולי הגולה מכבל, ואף שלא היה בידו קבלה בדבר לא חדל להחליט ככה משקול דעתו, וככה השערתו כי ראה שהנביאים הראשונים לא קראו את המלאכים בשם ולא נקבו בשמות עד דורות הנביאים שחיו בבבל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב), ועוד יותר מזה ומה נפלאה בזמנו המחשבה שפעולת החכמים הירושאים את התורה החשב לפעמים כהוספת עליה ולפעמים כגרעון ממנה, ובאמת רשב"ל היה בעל הדעה הזאת שכן אמר בפירושו: כמו שהצדיקים מוסיפין על דברי תורה וגורעין (כצ"ל שם), כן הצדיקים גוזרים לשנות מעשה בראשית (מדרש קהלת פ' ידעתי כי כל). והנה כל אלה הדעות לא היו רגילות בזמנו ובלי ספק היו בצנינים בעיני חכמי הדור. עוד בדבר גדול נבדל רשב"ל מחבריו ואין ספק כי גם בדבר הזה לא ישרה נפשם בו. הן אמנם כי גם הוא כחבריו כבד דברי הקדמונים במורא ובכל מקום ובכל עת אשר הכיר טובם והסכים על אמיתתם לא יסור מהם אף כפשע, אבל לא נשא להם פנים בעבור היותם דברי הקדמונים. ואם הם נגד הכרתו ומאנה נפשו במ מבל יכלת להיות נאות להם ולקבלם לפי דעתו, או השיבה אשר ורקה במ לא עצרתהו מהתנגד להם. ואף באמת פעמים רבות מלאו לבו אותו להכריע כדברי היחיד אשר ישרו בעיניו נגד הרבים אף כמקום שמסר משנתנו סתם כדעת הרבים (ירושלמי תרומות פ"ו ה"א חגיגה פ"ג ה' ו' ובכ"ס). ועתה הננו רואים מכל זה כי בין מצד דרכיו בתלמודו וסגנון הגיונו ובין מצד משפטיו בקצת דעותיו ותכונותיו במנהגי חייו היתה זאת נסבה כי לא עלה לגדולה כערך חכמתו הרבה.

אמנם גם אשמה אשר אשם בימיו נעוריו גרמה לו בלי ספק כי לא נתעלה לשבת ראש והשפיל שבת כתלמיד לפני ר"י עד יום מותו. כבר ראינו כי רשב"ל נקדש מילדותו לתורה ולתעודה. אולם באו לו ימי אין חפץ ותהי השעה דחוקה לו. והנה נפשו מתאמצת להסיר מסבל העוני והלחץ שכמו. אך במה? או חשב בלבו הן נתן לי אלהים כח ידים וגבורת אנשים אלכה נא להמציא לי בכתות אלהים האלה את מרפי וסרף לביתי. ואף אמנם בעצמת רוחו מהר ולא חש והתסכר ללודאי, הם הגבורים אנשי שחץ העובדים עבודת דמים בקירקסאותיהם להלחם נגד חיות מורפות ולכבשם בפרצם הגדר לכל יסכנו הרואים באי הקירקסאות (גיטין מז. ירושלמי תרומות פ"ח ה"ה נרעץ ח"ד 261), ושוב פעם אחרת השכיר עצמו להיות שומר פרדס מפני הגנבים מ"ק יז.). ויסופר עוד כי יצא רשב"ל ללסמאה (ב"מ פד:), והנה ברור הדבר כי האגדה הזאת אשר פירשהו אחרים באופן שרשב"ל יצא לרבות רעה עם הלסמים ללסמם את הכריות לא נתפרשה על נכון כי מעולם לא היה רשב"ל גולן, אבל צודה אחרת לסמים היה ולכבשם זה היה אומנותו, ואולי נתמנה לתכלית הזאת מאת הממשלה. וכמעשהו של ר' אלעזר בד' שמעון שעשה: זאת לאומנותו ואמר שרצה לבער הקוצים מן הכרם, זה הוא ענין מלת "לסמאה". ר' יוחנן השיבו מדרכו ומאו שובו לא מש עוד מתוך בית מדרשו. אבל אף כי שב מדרכו בעבור זה לא נמח חטאו מזכרון העם, ויובן הדבר למה לא זכה רשב"ל לפקידה גדולה כערך חכמתו ותורתו

(2) הנה מכל מה שכתבנו למעלה מבורר שרשב"ל למד בילדותו וישב לפני רבי בחברת ר"י, ויצאנו דבר חדש שאמר יפה לסדני נתניה בן אחי ר' יהושע (ירושלמי שקלים פ"ו ח"א), ואולי הדבור יפה לסדני אין סבון על לסוד כמה אל מה אלא כוונתו שמתוך הדברים ששמע פ"ו ח"א), ואולי הדבור יפה לסדני הוא שרשב"ל למד תורה מילדותו, וכבר הזכירו זאת בעלי התוס' בכ"ס בראיות, וע"כ יצדק עליו המשל או ספרא לא סיימא או סיימא לא ספרא (ע"י יו:). עיקר הדבר שחיה לפסם לא נמצא רק במ (מד: וש"כ בעל סביא תירושלמי (קל.) שכן בא בבבלי במקומות הרבה, אני לא מצאתי כן במקומות הרבה. והנה י"ל הנס': י"בא

ואולם אם גם חכמתו ותורתו לא עמדו לו להנשא בתור המעלה כגמול יתרנו על חבריו, הנה בעבור זה לא נגרע מערכו בעיני היהודים הנאמנים אשר הכירו את יקר תפארת גדולתו בתורה ונתקיים בו באמת: לא מקומו של אדם מכבדו כי אם האדם מכבד את מקומו. לא רבים כמוהו אשר ידם אמונה במלאכת התלמוד ואשר השניא פעלו לעשות עבודתו בבנין התורה שבעל פה להכין אותו ולסעדו על יסודות המשניות, וכל זה הכירו אנשי ארצו ונשאו את שמו מקצה ארץ עד קציה. אבל לא לכד בארץ מכורתו כי אם גם כבבל קבלו באהבה וברצון את תלמודו. ואם נדמה תהלוכת תורתו וסגנון תלמודו עם דרך חכמי בבל הרשומים נמצא כי דרכיהם מאד נשתוו, ודרמה בעינינו כי הם בדרישהם שווהו נגד עיניהם ותהי להם תורתו למקור נפתח אשר ממנו שאבו. הכבוד אשר נתנו הבבליים לתורתו לא היה כבוד התלוי בדבר כי אם כבוד הנובע מתוך הכרה נאמנה. עליו לא נוכל לאמר כמו שאמרנו מרבי יוחנן שכגמולו אשר גמל להם גמלו גם הם לו. כי רשב"ל לא עשה כן הוא מעולם לא היה חנף לבבליים, ותהי להפך, הוא דבר בכל עת מצוא במר רוחו ובתוכחה מגולה נגד הבבליים, הוא לא יוכל אשר תמיד היו מתהללים ביהוסם, ונראה כי הכחיש מציאותו, שכן היה אומר: אם יאמר לי אדם שיש דברי הימים בבבל הרי אני הולך ומביאו משם, עכשיו אם מתכנסין כל תפוחיני אין עבולין הם להביאו משם (ירושלמי סנהדרין פ"ה ה"א), ונראה בזה רמז צפון על התפארות הבבליים ביהוסם. וכן לא התאפק לתת בהם דופי על אשר לא עלו בימי עזרא ונאחזו בארץ טמאה, ואמר אל רבה בר בר חנא הבבלי אלהים שונא אתכם בני בבל כי לא עליכם בימי עזרא (יומא טז), ובהתול מר אמר עליהם כי אף העופנים ארץ גלותם ושבו, לא שבו כי אם יען רצונם לחיות שם שלו ושאנן מפחד רע ורק בעת אשר לא ירגיעו בגוים ולא מצאו מנוחה חזרו, אבל אילו מצאו מנוח בארץ אויביהם לא היו חוזרים (מדרש איכה רבתי פסוק גלתה יהודה). וכן יסופר כשראה רשב"ל (כצ"ל) שההלמידים מבבל מתחברים לחברה יחד אמר להם: התפורו! בעליהם לא נעשיתם חומה וכאן באהם לעשות חומה (שה"ש רבה פסוק אם חומה), וודאי כל אלה המאמרים עדה כי היה לו להשב"ל קצת תערומת בלבו על הבבליים. וגם אין כל ספק כי גם זה לא יכול לקנות לו לב הבבליים כראותם כי דבר מרב אשר היה נאונם ותפארתם כמאחד החכמים הקטנים והפחותים באמרו מו רב ומנו רב (תולין קלוז), ועל כן ברור הוא כי כל הכבוד אשר הניחולוהו בבבל לא היה תלוי בדבר כי אם מהכרה נאמנה מגדולתו בתורה כבודו

וימחצם

יומא חד תיק וא קמי ר"י בירדנא חייית ר"ל ושורר לירדנא אבתריה א"ל חילך לאורייתא וכו' א"ל אי דרתך בך יתבנא לך אחתי כו' יומא חד תוי קמפניו בבית"מ הסיף והסכין וכו' מאימתי מקבלין סומא כו' וסאימתי: נמר סלאכתן ר"א משיצורם בכשן רשב"ל אומר משיצחקן במים א"ל לסמאה בלסמיתיה ידע א"ל מה אגית לי תתם קרו ליה רבי ותכא רבי קרו לי וכו'. ומדאמר לסמאה בלסמיתיה ידע פי' המפרשים שהיה לסמ"ל שגבו ל ס ס א ת יש לו כונת אודת דאמרי' בירושלמי בביבא"ש חד בר נש נפק לשליחתא בני אחוי שלב עמיה אתי עובדא קומי ר"א כך אינו אומרים אדם שיצא ללסמיה אחוי חולקין עמו. תרי מוסב יציאה לשליחת לציאה ללסמיה ומשעט שיציאה ללסמיה דנא כעין שליחת שנושה בשביל אחרים. וע"כ ג"ל שיצא ללסמיה כן היינו שיצא לתלום נגד הלסמים בשכר. ובמדרש קהלת כסמך ומצא אני אתא: עובדא ביחד בר נש דדעה ליה מר ללסמי וכו' א"ל אתתיה דהאי ב"נ וכו' את חמי בניו דפלן מברן היך אכלון רשתן וכו' א"ל אייל פיימיה עמי דאנא אייל עמיה אולין ופייסוניה ונסיב יתיה עמיה ונפק בתאי ליליא נפק לסמ"א ותקין תוקימא בתריותן דין וכו' ערק ואשתויב דין וכו' איצטיד ואצטלב וכו', וברור חסדך בדאמרו ג"ל ס ס א ת" הכונה בעל הירדף אחר הלסמים לתפוסם ולמסור לדון, שיק כן אומר לנכון אצטיד ואצטלב כלומר שנעשה בו דין ושפיר קרין עלוי: לקיש לסמים בכיר לצלובים דתינוני לצלובים ע"י השופטים והמשרים לא יתקשו כחונן, גלתה מענין זה ויתפרש גם לסמאה דהכא. ואין לחשוב שמדרש ספריא סמ"א שכתב רשב"ל ענין נוול וחומס וחור אה כ בתשובה. המדרש חות לאו בר סמאא שויטפו מתנובו ובלי ספק הוא המצא אחד מהרשנים האחרונים אשר לא ידע מאוסה מסדרי הדורות, ושם במי בן עזאי אשר היה תנא בימי ר"ע ראה לכת התשובה מעשה רשב"ל אלא ודאי שהוא תמצא סדרש ע"פ סח שמאא בנכ" דב"ב ופירשה בשעתו כמו פירשו שאר המפרשים שעיטו את רשב"ל לנזק.

ומפצם בתורתו עשוה למדה בדרישתם. ועתה אם נאחד כל הדברים והאגת האלה ינתבונן כם יצא לאור משפטנו בצדק כי אף הוא כר' יוחנן היה אחד מן האיתנים מסדו התלמוד והיה מבחירו הדור החדש אשר מכלם, מלבד ר"י, לא השיג מעלתו אף אחד בלתי אחר ר' אלעזר בן פדת אשר אף כי לא ישוה אליו בכחינת עומק למדו וירחב שכלו ככל זאת השיגוה ואף הגדיל ממנו בכמה מעלות טובות ובפעולותיו אשר פעל לטובה התפשטות התורה שבעל פה.

רבי אלעזר בן פדת נולד בבבל (ירוש' ברכות פ"ב ה"א) ממשפחת כהנים (שם פ"ה ה"ה ב' מ"ק כ"ח.). תחלת השמישו לפני חכמים היה בארץ מולדתו ושמואל היה רבו (ערובין סו. כ"ב פב:), ושמוע תורה גם מרב ומזכיר הלכות בשמו ושאל ממנו שאלותיו (ירוש' פסחים פ"ד ה"ג גדה פ"ב ה"ג ב' שבת קנ"ג. ערובין סה:). בעלותו לארץ ישראל עוד נחשב כתלמיד ולא היה מוסמך (כתובות קיב.) כבואו לא"י עוד היה ר' חייא הגדול חי ואמרו עליו כי היה תלמידו (ירוש' כתובות פ"ט ה"ה ובכ"מ) ובמקום אחד ספר שבא מעשה לפני ר"ח הגדול ומוסר ההוראה שהורה בו ר"ח ומענין הדברים נראה כי היה זה בעת ישבו לפניו (ירוש' ב"מ פ"י ה"ד ואולי גם ההלכות אשר מזכיר על שמו קבל ממנו פה אל פה⁸). גם מפי ר' חנינא לקח תורה (ירוש' כלאים פ"ט ה"ד ויק"ר פכ"ב) ומסר בשמו הלכות ומאמרים רבים⁹). והיה יושב גם לפני ר' הושעיה רבה וקבל ממנו מספר גדול הלכות ומזכירן (בשמו) ועוד מלבד אלה החכמים יביא הלכות ומאמרים בשם ר' סימאי (מ"ש פ"ה ה"ז) בשם חלפאי (מעשרות פ"ב ה"ד) בשם ר' אבון (פסחים פ"ד ה"א כתובות פ"ג ה"ד גמין פ"ב ה"א שבועות פ"א ה"א ה"ה ובכ"מ) בשם ר' שמעון כרסנא (שבת פ"א ה"א) בשם ר' ניסה (גמין פ"ב ה"ד) בשם ר' יוסי בר זמרא (שביעית פ"ב ה"ו ב"ר פ"ח פ"ג פכ"ה ובכ"מ) בשם רב כהנא הבבלי (כלאים פ"א ה"ז מ"ק פ"ג ה"ח) בשם ר' ינאי (שבת קמא. ובכ"מ) בשם ר' מנא (מ"ש פ"א ה"ב). והנה בכונה מיוחדת נעביר לפנינו חבל חכמים אשר אמר ר"א דברים בשמם להראות כי לא היה ממנגבי דברים השואבים ממקורות אחרים ואומרים לנו המים, וקיום בנפשו מה שדרש לרבים ולמד דעת את אחרים: שכל האומר דבר בשם אמרו מביא נאולה לעולם (מגלה טו.) ועתה מה שנחברר לנו אחרי שנות מאות כבירות מאמונתו במסירת קבלותיו שקבל מאחרים הלא גם לבני זמנו לא היה סוד כמום ובלי ספק ידעו הכל כי לא היה משפטו ליחס לעצמו דברי זולתו, ועל כן הלא יפלא שרבי יוחנן אשר התברך בלבבו שר"א הוא תלמידו חשד אורו שגונב דבריו ואומרים בשם עצמו (ירוש' ברכות פ"ב ה"א ובכ"מ) וגם רשב"ל תפשי פעם אחת והתקצץ עליו באמרו לפניו דבר הלכה אשר הוא (רשב"ל).

שמעו

(3) ע"י ירוש' פאה פ"ו ה"ד, כלאים פ"ב ה"א, תרומות פ"ב ה"א, שם פ"ו ה"ג (חולק עם ר"י ושניהם סימנין על הקבלה ר"י אמר בשם ר' ינאי ור"א בשם ר"ח רבה וכלים שכל אחד אומר בשם רבו) נדרים פ"ו ה"א. ובערובין פ"ב ה"ד אמרו בכל אתר ר"א סמך לר"ח רובא.
 (4) ברכות פ"ג ה"ה, פ"ט ה"ג, פ"ט, שבת פ"ב ה"א ה"ב, פ"ו ה"א, פסחים ספ"ח, שקלים פ"ו ה"ב, ר"ח פ"א ה"א, מגלה פ"א ה"ו ומשמע שם שזאת התלכה שמע מפיו, שם פ"ב ה"ב, ה"ד, פ"ג ה"א, מ"ק פ"ג ה"ז ב' פעמים, כתובות פ"א ה"ב, קדושין פ"א ה"א, פ"ב ה"ה, סנהדרין פ"א ה"ב גדה פ"א ה"ז, ב' יבמות (מג.). נדרים (הז) בשם ר' חנינה הגדול, ובכ"מ. ואיתא בתרומות פ"ח ה"ד בכל אתר סמך ר"א לר' חנינא.
 (5) פאה פ"ח ה"ב, דמאי פ"ב ה"ה, פ"ו ה"ג, תרומות פ"ו ה"א, מעשרות פ"ד ה"ב, פסחים פ"ד ה"ו. פ"ח ה"ג, יוסא פ"ג ה"ד, שקלים פ"ו ה"ב, ר"ה פ"א ה"ב, חגיגת פ"א ה"ג, מגלה פ"א ה"ג, חגיגת פ"ג ה"ב, יבמות פ"א ה"ב, פ"ד ה"ו, פ"ח ה"א, נדרים פ"א ה"א, קדושין פ"א ה"ג, ואמר שם כך מ' ר' הושעיה אבי המשנה, שבועות פ"א ה"ה, ע"ז פ"ד ה"ה, ובבבלי יש תרבת מאמרים מר' אלעזר בשם ר' הושעיה תנא ר' הושעיה ירושלמי, ואביא פה קצתם: שבת (כח:), פסחים (קנ:), שם (ק"ח) שם (קס"ו), חגיגה (יז), ר"ה (יד), יבמות (נו), קדושין (ג), נטין (עח), שם (פס.), חולין (לג:), שם (עד:), ואמר שם ג' הלכות בשם ר' הושעיה, כתיבות (יד:), שם (כז:), תמורה (ג:).

שמעו מר"י (מכות ה:), ואמנם האמת כדבר הזה הוא שר"א בכונה מיוחדת עשה זאת מרצותו שלא יחזיקו את ר"י לרבו כי בלבו אף הוא ידע מאד שאינו רבו שרוב תורתו סמנו וגם אינו רבו שפתח לו תחלה (ירוש' מ"ק פ"ג ה"ו) ולפי דעתו היה צריך לפרסם עצמו בזה בראותו שבני דורו התניפו לר"י ועשוהו לרבן של כל בני הדור ואף של ר"א. ובפירוש אמר ר' יעקב בר אבדי לר"י: הכל יודעים שר"א תלמיד ר"י (ירוש' ברכות שצ). על כן בכל עת מצוא לא חרל ר"א לגלות דעתו, כי הוא לעצמו איננו מחזיק את ר"י לרבו, והדאיה זאת לפעמים באפן דבורו עמו או ממנו. ר' אסי אחד מתלמידי ר"י אמר לו פעם אחת פא ואגמרך קעשה מרכבה ויען ר"א ויאמר אל נא אילולי זכותי הייתי לומדה מר' יוחנן רבך (חגיגה יג). ודקדק בכונה לאמר רבך ולא רבי. ושוב פעם אחרת בישיבו לפני ר"י אמר הלכה בשם ר' הושעיה רבה ומשיבו ר"י אני לא שמעתי זאת מר"ה, אמר לו ר"א: ולית בר"נש דשמע מילא ולית חבריה שמיע לה (ירוש' יבמות פ"ד ה"ו) וכן מצאנו שאמר ר"א לר"י: "את אמר הכין" (שם פ"ט ה"ה) ופעם אחת הורה ר"י הלכה למעשה כר' יוסי נגד חכמים החולקים עליו והיה ר"א מצטער על ככה ואמר: שב קין סהמא וע בדין כןיחידאי ורק אחרי שהראו לו שזה הסתם אינו דעה רבים אמר: יאות סבא ידע פרקי גרמה (ירוש' תענית פ"ב ה"ד ובכ"ס). ועתה מי חכם ולא יבין כי כל אלה הם לשונות אשר בהם ידבר איש עב חבירו לא תלמיד עם רבו. והנה הלא דבר ברור הוא כי ר"א היו לו דברים מקובלים אשר ר"י לא ידע סתם (ירוש' יבמות פ"ט ה"ה). והיה שונה מדרש ספרא אשר לא ידעו ר"י כל עיקר (יבמות עב) ואילו היה ר"י רבו לאמיתו הלא בצדק נשאל אם ר"י לא שנה ר"א מנין לו? ועתה ברור הדבר כי ר"א תלמיד לאמיתו לר"י לא היה ולא היה צריך לו לא לגמרא ולא לסברה ואל יתענו מה שבדורות הבאים החזיקוהו לתלמידו (ב"ב קנד: קלה: ובכ"ס) או על כל פנים לתלמיד וחבר (ירוש' סנהדרין פ"א ה"א) כי כל זה אך בנוי על מאמרם של תלמידי ר"י, וכל שכן שאין ראיה מסה שר"א היה מכבד את ר"י כתלמיד את רבו (יומא נג. בכורות נו, ופרש"י) כי לא נתן לו את כל הכבוד הזה בעבור היותו תלמידו כי אם מהיותו מבאי בית המדרש הגדול בסבריה אשר בו היה ר"י ראש הישיבה. אבל ראיה גדולה שלא החזיקו לרבו היא כי בתלמוד ירושלמי אשר כולל כל חכמת א"י אין ר"א מזכיר אף הלכת אחת מר"י.

כלות חן היו לו המון סודות יקרות. הענוה לבשתהו כי אמר: הענוה החיה את בעליה סנהדרין (ירד). לא היה מהנשא על אחרים במתת חכמתו ואף נגד מי שקמן סמנו היה עני ושפל רוח (ב"ב קכ"ה:), נפלאה מאד היתה שקידתו על התורה, ופנה עינו ולבו מענינים זמניים ורק באהבתה ישנה תמיד (ערובין נד:), עוני ומחסור אשר היציקוהו (ברכות ה: תענית כה:), לא יכלו לכבות את אהבתו הזאת. ואף מהאהבה אל התורה דרש ולמד רעת את העם, וישא משלו ויאמר: מה התינוק הזה צריך לינק בכל שעה שביום אף כל אדם מישראל צריך לינק בתורה בכל שעות שביום (ירוש' ברכות ס"ט) ואל המלמדים אמר: מי הוא אשר ימלל גבורות ה' ותורתו רק מי אשר הורת אלהיו בלבו שלמה ויכול להשמיע כל תהלתו (מכות י. וש"ג) - ואולי מכיון זה נגד רבים סחכמי דורו אשר קצתם רק בהלכה חפצם ופרשו מהאגדה וקצתם להפך רק כאגדה כל עסקם - אבל לא הקדיש שקידתו רק אל הנגלות והשתמר מאד מרוש בנסתרות, ושוה נגדו תמיד דברי בן סירא: כגדול סמך אל תדרוש בחזק ממך אל חחקוד במפלא ממך כל תדע במכוסה ממך אל תשאל במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות (ב"ר פ"ח ועי' ירוש' חגיגה פ"ב ה"א) ויהי כאשר בקש ר"י ללמדו מעשה מרכבה ענהו בתומו וכאיש אשר אינו רוצה לגלות מחשבת לבו: עודני צעיר לימים (ירד ח"ג)

לימים ולא זכיתי לכך (חגיגה יג.) אבל באמת מאן ללמוד חכמה זו מכריחתו ממופלא מסנן שכן מפורש יצא ממאמרו שאמר לר' אמי אשר גם הוא בקש לסמור לו סודיה המרכבה ואמר לו אילו זכיתי למדתיה מר"י רבך (ג"ז שם) כאהבתו שאהב את התורה אהב גם את לוסודיה ויהי להם עזר בכל עת. הוא עצמו היה עני ובכל זאת נתן להם ספתו וחלק עמם את המעט אשר חננו ה' (ב"ב י.), ואשר לא יכול הוא עשוהו היה מעשה אחרים לעשות וכן יסיפר כי השתדל בעד שמעון בן אבא לפני ר"י נשיאה כי יתן לו אגרת בקשה אל בני עמו בארצות אחרות לבקש מלפניהם כי ימציאו לו חסד וצדקה (ירוש' חגיגה פ"א ה"ח), וקיים בנפשו מה שהיה רגיל לדרוש ברבים: גדול המעשה אחרים לעשות צדקה יותר מן העושה (ב"ב ט.). ויען כי גדול בעיניו לעשוה אחרים למעשה הצדקה אף על כן ברבים מדרושו בתשוקה גדולה משבח אהבת החסד. ומה יפה משלו אשר המשיל את הצדקה כשריון, מה השריון הזה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול (ב"ב טז.). ודרש עוד: גדולה הצדקה שמכפרת על עושיה (שם ט.) וגדולה במעלתה יותר מן הקרבנות (מוכה טז.). אהבת החסד הזאת אשר במעשיו ובדרושו ישב רוחה היא משכה עליו עיני העדה והראשים והיו ממנים אותו פרנס עניים⁽⁶⁾ ובאמת היה הוא האיש הנאות לפקידה קשה כזאת. כי איש ענו כמותו אוהב את העניים ושש לעזור בצרה, איש נאמן במעשיו ומדקדק בכסף הצדקה עד כחוש השבירה (ב"ב ט.), איש אשר הסכלנות חלקו לסבול טורח העניים משאם ומריבם ואף קללתם (ירוש' פאה פ"ח ה"ח) רק הוא האיש הנכון להיות סמונה על פרנסת העניים.

לפי הגראה היה ר"א גם דיין בעירו לרזן בין איש לרעהו בדינו ממון. על זה ירמוז משא ומתן אחד שהיה לו עם ר' יוחנן. פעם אחת שאל את ר"י כדת מה לעשות בענין גביית המסים אם יש לגבותם על פי ממון או על פי נפשות? ואמר לו ר"י גובין לפי הממון ואלעזר בני קבע בו מסמורות (ב"ב ז:). ועתה מה זה ועל מה זה צוהו לקבוע בזה מסמורות? אין זאת כי אם רצה להעיר אותו שהדין הזה יקח למדה בדינו בדיני המסים ויקבע אותו כמסמורות נמועים ולא יובן. זה כי אם כשנאמר שר"א באמת היה סמונה לרזן בדינים כאלה. כאלה שתי הפקידות עמד ר"א כל ימי חייו ר' יוחנן. אמנם נראה מאד כי בימי זקנתו אחרי מות ר' יוחנן נתמנה ר"א פרנס על הצבור למלא מקומו של ר"י, ומעת ההיא והלאה קראוהו בבבל מרא דארעא ד ישראל (יומא כ: גמין ימ: גדה כ:ז) כי מהיותו בן ארצם היו מתכבדים בכבודו אשר נתן לו בארץ ישראל, וכל חכמי ארץ בבל רק אליו יביאון כל דבר הקשה וכל הלכה מסופקת ובכל אשר הורה היו דבריו נשמעים. בכמה מקומות בתלמוד בבלי נאמר "שלחו מתם" ולא נאמר מי שלח אבל היה קבלה בידם כי כל "שלחו מתם" מכונן על ר' אלעזר והוא הוא ששלח ההוראות הן לבבל. ענין אלה ההוראות הוא פסקי הלכות בדיני איסור והיתר⁽⁷⁾ ונקצתם בדיני ממון⁽⁸⁾ וגם יסורות אנדריות⁽⁹⁾. והסבה ששלחו אליו לא היתה מהיותו בבלי לכך כי אם גם מפני שהכירו גדולת תורתו ויושר הוראותיו

(6) בירוש' פאה פ"ח ה"ח ושם הגי' ר' אלעזר ומ"ס הוא וצ"ל לעזר שסאמרו שם: על דאקלוגית כרן איכא אגר טוב מסכים עם אמרו צדיקין אנו לתחוקי סוכה לרמאין וכו' ירוש' שם ה"ס ובבלי כתובות (פ"ג ע"ג).
 (7) ביצה ד:; גמין (עג.), וזבחים (זו.) ושם איתא שלחו מתם הלכת כרב יוסף ואין חכונת ששלחו בהם כלשון תוז אלא דשלחו הוראה כענינו של רב יוסף. ועי' ירוש' קדושין פ"א ה"ד ששלח לו רב יהודה מבבל שאלות, ובתולין (פז:) שלח ר"א לגולה וכו'.
 (8) עי' ירוש' קדושין פ"א ה"ד שאלות ששלח לו רב יהודה, ושלחו מתם ב"ב (קבו: קע"ד) וע"ע שם (קלה: ששלח ר"א לגולה משום רבינו.
 (9) עי' נדרים פ"א.) ששלחו מתם הותרו בערבוביה הותרו בחבורת ותותרו בבני עניים שמתם הצא תורה שנאמר יול מים מדליו.

הוראותיו. ובאמת הם נתבונן בתכונת הוראותיו נראה כי היו נאותות לקנות לב הבבליים. ר"א בכל הוראותיו לא ענה נפשו בחששה קפנית ולא החמיר מהתחסדות אך מדתו שורת הדין בין אם היה מיכל בין אם היה מחמיר⁽¹⁰⁾ פירושו במשנה הם חדים ושנונים, ועל כן ידע בכל עת להשוות דעות ולפשר הפכים בפלול ובסברה ולהוכיח במישור מרמזי המשנה ודקדוקיה במה נשנית ובמה לא נשנית⁽¹¹⁾ הוא הגביה סברה השכל למעלה מן הקבלה ולדעתו מי שבא והורה במסכתו על קבלה נגד דעת בית דין הסימכים על מה שנראה בעיניהם בסברה שכלם אף שאינם מכחישים הקבלה נלך אחר הסברה ובעל הקבלה המתרים נגד הוראתם הנוסדת על הסברה ומורה על פי קבלתו נחשב זקן ממרה (סנהדרין פח), ובהיותו בונה על סברתו ככה אף על כן לא יקשה בעיניו להעמיד דעה במקום גדולים אף אם הם קדמונים ולא יסור ממנה אף אם פשטות המשנה עומדת נגד⁽¹²⁾ ירוש תרומות פ"א ה"ב שקלים פ"א ה"ד ובק"ע שם). כדרך כל גדולי החכמים שלפניו היה ררכו לחקור ולדרוש בטעמי הלכות ישנות ולברר קדמוניותיהן וזמן הוסדן⁽¹³⁾. מאד מאד אהב ר"א להעמיד כללים בתורה, כללים להורות דרך ההגיון בביאור המשניות וכללים בתורת החכמים וחקיהם⁽¹⁴⁾. כל הדרכים האלה אשר אחז ר"א בתלמודו היו נעימים לבבליים כי היו כרוחם ועל כן היתה להם תורת ר"א כחק אשר לא יעברוהו. ברוב הלכותיו הוא עומד במחלקת עם ר' יוחנן, וברבר אחד ביהוד נוכל לקראו שכנגדו. והוא שר' יוחנן על פי סתידה קלה ודמיונית בין דברי איזה תנא לדבריו במקום אחר לא נמנע מלהגיה בדבריו ולהחליפם לפעמים אל הפוכם, וברוב המקומות אשר נמצא בתלמוד "מוחלפת השמה" ר"י הוא המחליפה, וראמנכ

(10) על ירוש' ברכות פ"ב ה"ו שהורה ע"פ סברה נגד ר"י שאמר, קדושין פ"א ה"ד הרי לאילן דבי ר' ינאי גובין מן העברים כקרקעות ב' גמין (ג) אפילו לא כתב אלא שמה אחת לשמה כשר. וע"ע הוראותיו שביעית פ"ב ה"ח, פ"י ה"א, מ"ג פ"ג ה"ה, וע"י בתוכות (ג) וע"י שם בירוש' פ"ו ה"ו, וע"י חולין (קמ) קרע לי ואנא איכול.

(11) פירושו במשנה לפ"ט שאמרנו רבים וראו לך קצת דוגמאות. ירוש' ברכות פ"ג ה"א התיר באילין ערפאת דקטרין, שם פ"ד ה"ג ובלבד שלא יהא נקורא באגרת. דמאי פ"ב ה"א לא שנו אלא חלוקת בן גוני, כלאים פ"ב ה"ד ל"ש אלא שרת קפנת. שביעית פ"ו ה"ח ובלבד לבניו. מעשרות פ"ג ה"ו ל"ג מבוצר לאור חצר היא מתני'. על ה"א לקדירה ריקנית היא מתני'. ערוכין פ"ב ה"ח במחלקת סאתים ל"ב היא מתני'. פסחים פ"ה ה"ח בששפוח לאכליו מתני'. פ"ו ה"א סתני' בבא במזמאה. ב' גמין (י) לא חכשו אלא א"א סתי לבר. ובכ"ס אומר כני מתניא לפרושי. על פאה פ"ו ה"ב. פ"ו ה"ו. תרומות פ"א ה"ג. שם פ"א ה"ו. ומענין השוואת המחלקת, על פאה פ"ב ה"א ר"מ ור"י אפרו דבר אחד. מעשרות פ"ב ה"ג ר"מ ור"א אפרו ד"א. שם פ"ה ה"ד אף הנכסים לא חייבו וכו'. יבמות פ"ג ה"ה מודי ב"ש וכו'. קדושין פ"ב ה"ה ר"א דברי חבלי וכו'. ויושר סברתו וכן חמנין מרוב מאסריו ונביא ביהוד קצת דוגמאות. מוכה פ"ג ה"א תמן גופו דמי וינא ברם חכא בקולו דמי וינא. יבמות פ"ב ה"א שומרת יבם שמתה מותר באמה זיקת היתר לו בה כיון שמתה בסתל זיקתה. ב"ק פ"ד ה"א ואפילו דבר שדרכו לחלק דיכול מימר ליה וכו'. כלאים פ"ו ה"ד תאוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר וכו'. ב' סנהדרין (לא) מי שנשה בחברו מנה וינא מנה על סנה וכו'. חולין (קנ) מחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי

(12) ירוש' שבת פ"ו ה' ב דולפיקי למח היא סמאה כ"י, פסחים פ"ד ה"ד מ"ס אפרו מדיחין וכו' שם ה"ו למח י"ד אסור במלאכה וכו'. פ"ו ה"ב מ"ס אפרו העצמות וכו'. וע"י דמאי פ"ו ה"ה בענין עומר שיש בו אהלים. ב' גמין (לג) בענין חקר ב"ד. ובתרומות פ"ד ה"ח מפרי עמסא דר"א פ"א ה"ב מודה ר"א להכמים יבמות פ"ט ה"ו מודה ר"מ בראשונה. גמין (יט) מ"ס דרשב"ג. יבמות (כמ) מעמא דב"ש ועוד בחתיבה מקומות ובקדמוניות על שבת פ"ו ה"א בראשונה היו חכמים נגלים וכו' קודם תהרת כלים שנו. פסחים פ"ד ה"ו שני תלמידים שנו אותה שם פ"ה ה"ח כלים ומסקלת קודם לתהרת כלים שנו.

(13) כלאים פ"ב ה"א כ"ס ששנו באמת הלכה למ"ס (שנירא דלישנא על ה"א צד 75 עהרת 3) שביעית פ"ב ה"ז אין מוסיפין על הגזירה ואין מחדשין על הגזירה. תרומות פ"ח ה"ב כ"ס שאמר למיור את השמך כ"א אסור לפסא את תמורת. פסחים פ"ד ה"א כל דבר שנתא מותר והוא נותנה בו באסור בשאל כ"י תמא פ"ב ה"ב ה"כ"ס ששנת רבי מחלקת ואה"ל סתם וכו'. תנינה פ"ג ה"א יש מהם שאמרו לא ינא וכו', וינא פ"ה ה"ז יש סתן שאסרו לא נתניו ולא מועלין. יבמות פ"א ה"א כל דבר שבא מחמת הגורם כשל הגורם כשל דבר. י"ש פ"ה ה"א ב' לאין וברת אחד חולקין כוונתו וע"י גם סבת (יד) קדושין פ"ג ה"א כל אשה שאינה קנויה לאדם אחד אפי' קדושין מאת תומסין בה. פסח פ"ה ה"ב דברשי אנים בירושלמי שאל אדם וכו'. שם (כה) כל שבקדוש ספול, שם (נא) כל שישנו ב"ה חמין וכו' גזיר (לג) כל ביעיות שבתורה וכו', עשר רבועות חן, בתוכות (לג) מותרת לרבר חמור מותרת לדבר קל ב"ק (מא) כ"ס שנאמר לא יאכל וכו', וע"י ירוש' פסחים פ"ו ה"א כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה. (ד"ד ה"ג)

ואמנם כנגד זה היה ר"א משהדל בכל עת להעמיד הדברים בלי חלוקה כי אם לפשר הסתירות בסברתו¹⁴). אלה דרכי ר'א בחייו ובמשפטו עם בני אדם, בפקידתו ובתלמודו, יעידו כי לא נגרע ערכו מערך ר' יוחנן ורשב"ל חבריו לא בחכמה ולא במדות, ואף אם לא זכה להרביץ תורה בין התלמידים בר"י ולא זכה לעקור הרים כפלפולו כרשב"ל ואף לא זכה שיגיעו אלינו מספר רב הלכות ומאמרים כמשניהם, בעבור זה לא יקטן ערכו בעינינו, הלא בעצמת פעולתו ועבודתו על שדה התורה לא נופל היה מהם ובעניו ובהשקט רוחו: אולי עוד גדול מהם.

שלשה אלה החכמים היו עמודי התורה שבעל פה בזמן הזה והם השלימו החכמה התלמודית על פי עיקרים אשר יסרו ראשוני האמוראים, והם הוסיפו עוד על העיקרים הראשונים. הם העמידו ההריונות ברומו של עולםם ואלה ההיות היו כמעין המתגבר המניח מקרבו רבבות אלפי דינים אשר נחשבו להם כתרולות מוכרחות מתורת הקדמונים, הם נשאו את ההלכות שהנחילו לנו הראשונים ותולדותיהן לתור מעלת קבלות קדמוניות ונתנו להן כח הדברים שנתנו מסיני, הם הפרו מחשבת רבי אשר חשב לתת כח ההכרעה לכל בית דין ובית דין אף לסמוך על דעת יחיד, והעמידו כללים בפסק הלכה, אשר על ידי זה נעשתה המשנה כספר חקים, כל משכיל דורש את החכמה התלמודית בעינים פקוחות יבין כי שלשת העקרים האלה הם יסודותיה אשר נוסדה עליהם.

חכמים לא מעט מאשר חיו כדורם עמדו לימינם לעזור להם להשלים המלאכה כל אחד ואחד לפי כחו וכשרונו אם רב אם מעט. אחד מן הברורים והידועים היה רבי יוסי בר חנינא. גם אותו עשו לתלמידו של ר"י (סה"ד אות י"ד מבוא הירושלמי ע' ריב"ח) יען שאל ממנו שאלות בהלכה (ירוש' ב"ב פ"ג ה"ג ב' יבמות כז:): ותני לפניו (מעילה מז:): ומפרש לפעמים מעמו בהלכה (חולין עג). אמנם מה שבכל התלמוד הירושלמי לא מצאנו דבר שיאמר ריב"ח בשם ר"י ולהפך מצאנו שקצת גדולי החכמים חברי ר"י אמרו בשמו (ע' סה"ד שם) זה אות כי לא היה תלמיד ר"י¹⁵). רק עמד נוכח עמו כר"א בן פרת ורשב"ל אשר נחשבו לו כתלמידים יען היותם מבאי בית מדרשו. המדקדק במאמריו יבין כי דרך התנאים דרכו ואף על כן קראוהו תלמידו ר' יוחנן, "אדם גדול" (ב"ק מ"ב:): ונקרא גם רי"ן היוורד לעומקא דרינא (שם לט). ואולי היה החלת תשמישו בדרום לפני ר' חמא אביו של ר' הושעיה. (שביעית פ"ב ה"ב). פירושו במשנה אשר רק מעט נתקיימו לנו הם כמלת נקיה¹⁶). עוד נזכיר

פה

14) ברכות (יוז), ערובין (צט), פסחים (מטז), ביצה (ג), שם (טז), שם (י), יבמות (קד), וי"א ירוש' תרוסת פ"ב ת ה, ערובין פ"ב ה"ד וכו"ם ובמתיירה מפורשת תלת הענין בחלוקה האומרים ואמר מי ששנה זו לא שנה זו ע"י יבמות (קח); שבת (צב); כתובות (עח); כריתות (כד):.

15) גי' במגדל (ל): ר"ש בן אליקים היה משהקד עליה דריב"ח ולא קמסתינו מלחא וימא חד היה קיתוב קמי' דרי יוחנן אמר ליה מי איכא דידע הלכת כריב"ק, או לא א"ל ר"ש ב"א דין ידע א"ל לימא איזו א"ל ליססכיה סר ברישא ססכיה א"ל בני אמור לי כיצד שמעת א"ל כך שמעתי שמורת ריב"ח לריב"א א"ל לוח הוצרכתי וכו' ומהו תוכניה בס"ד ואחריו בסבוא הירושלמי שריב"ח תלמיד ר"י דהא סבבתי ולי נראה שמובת כנאן דר"י לא חזיר כתי דריב"ח וזח א"א בתלמוד תיושב לפני רבו, אבל באמת גי' תבבלי שבבש, שבירוש' סנהדרין פ"ג ה ס גר' דהיה זח לפני ר' יוחנן וריב"ח אמר תא ר"ש בן יקוס אמר (ר' יוחנן) יקוס לעיל כיון דמלך א"ל שמעת הלכת כריב"א א"ל שמעתי מורת ריב"ח לריב"א א"ל ולהרא צורכא א"ל ולא אכונן ריב"ח אלא מסקא דר"י לעיל בנין הווא אנשא רבה. ולפי זו כל תראה נפלת בבירא. ואפשר לתקן גי' תבבלי לכונת זו ות"פ, רשב"א תות משתקן עליה וריב"ח (בצ"ל כלא דלית) למססכיה כלי' ריב"ח רצת לסמוך את ר"ש וימא חד וכו' א"ל רשב"א דין ידע כלי' א"ל ריב"ח לרי' שמעון בן אליקים תות ידע ולפי' דרבי תבבלי מתפרשים כגי' הירושלמי, ועתה אין צורך לומר שהיו שני ריב"ח ע"י גזיר (כפ), תר"ת ת"ג. היה גזיר עם רשב"ל, יבמות פ"ה ה (ו) ואמר בשמו (מ"ק פ"ג ה"ה וכו"ם) ופי' חבריו (תלת פ"ב ת"ג) וכן גזיר עם ר"א (בכורים פ"א היה כגלה פ"א ה"ב).

16) פירושו במשנה: דמאי פ"ג ח ד, כלאים פ"ה ה, פ"ו ה"ו, שביעית פ"א ה"ו פ"ד ה"ב, פ"ט ה"א, ח"ב, תרוסת פ"ה ה"א (ועי' ב' פסחים ל"ג) שם ה"ו, מעשיות פ"ה ת"ה, שבת פ"ה ה"ג, פסחים פ"ה ה"ה, מוכה פ"ד ה"ו, ר"ה פ"ג ה"ו, והמעין בכל סאמריו יבין שכלם פשוטים וברורים. (ד"ד ת"ג)

פה ביחוד את חלפיי אשר הכבליים קראוהו חליפא והיא חבר נאמן לר"י סנעוריו (העניית כא). והיה מן החכמים אשר אמרו אין צורך בחיזונית (כ' העניית שם ירוש' כתובות ספ"ו קדושין פ"א ה"א), אבל בכל זאת אף הוא עצמו כתב לו על פנקסו לזכרון מדברי הקדמונים (ירוש' מעשרות פ"ב ה"ד) ור"י שנה ברייתו שקבל ממנו (תרומות פ"א ה"ט חלה פ"ב ה"ה) וכן נמסר ממנו מעשה שהיה בימי ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר הקפר (שביעית פ"ו ה"א) ואולי כל זה היה רשום בפנקסו. קרוב הדבר מאד כי היה ר' חנינא רבו (שבת ס). לפני ר"י נשיאה היה חשוב (העניית בד), ור' יוחנן ור' אלעזר מזכירים הלכות בשמו (זבחים כ). ירוש' מעשרות פ"ד ה"ד, ונשא ונתן עם בר פדיה פה אל פה (זבחים יג). אבל אין לנו ממנו כי אם הלכות מעמית. עוד מלבדם חכמים רבים חברי ר' יוחנן ורשב"ל ר"א היו בדור הזה והיו מעוררים במלאכת התלמוד אבל לא נפלאו בתכונה מיוחדת לא במעשיהם ולא בתורתם ועל כן אך למותר להאריך בדברי ימיהם⁽¹⁾ וסוף סוף רק ר' יוחנן ושני חבריו רשב"ל ור' אלעזר בן פדת הם היו האומנים הראשיים אשר סולו מסלות בדרישת ההכמה התלמודית כדור הזה, והעמידו תלמידים הרבה אשר כלם אחזו דרך רבותיהם והלכו בעקבותיהם רבים מהם כבר כחיי מוריהם היתה תורתם אומנותם ואחרי מותם מלאו מקומם. זה אחר זה הלכו לעולמם. רשב"ל היה הראשון. לרגלי מחלקת בהלכה עם ר"י התקצף רשב"ל עד מות ויחל את חליו ומת בלא עתו. טעה ההיא והלאה מטה גם כשלה חיתו של ר"י, מגוחת נפשו אבדה וכמו שלש שנים ישב בדד בכיתו ולא בא אל בית מדרשו (ירוש' מגלה פ"א ה"ג ב' כ"ט פד). ולא ארכו הימים והלך גם הוא לבית עולמו זקן ושבע ימים (ר"א ל"ט רש"ג באגרתו). כמה זמן ר"א האריך ימים אחרי מות ר"י לא הודע לנו, לדעת קצת שיתו מתו בשנ. יצת (רש"ג) ולפי זה לא ארכו ימי שבתו בראש אחרי ר"י, אבל איך שיהיה ימי חייו לא

ימשכו

17) מחבריהם היו בני ר' ינאי וחס ר' אלעזר, ור' שמעון ור' יאשיה ואולי זה האחרון תוא זמננות לנבי ר' אלעזר ר' יאשיה דדריה. ר' יהודה בן גינא הוא מפר לרשב"ל מקצת חקנות אושא (ירוש' כתובות פ"ד יח) שרשב"ל היה תלמידו (פרובין יא); ר' יהודה בן לוי ר' יוחנן אבא שניה שבת קיג. נדה ס. ועי' ירוש' שבת פ"ו ה"א) ונקרא גם בר לואי (שבת שם ועי' ירוש' דמאי ספ"ד) ר' חסא בר חנינא מושבו בצפורי (ירוש' שבת פ"ו ה"ב) חולק עם ר' יוחנן (שבת קמו; סנהדרין קא). רוב דבריו כאנדה כלאים פ"ה ד שביעית ספ"ד ב' ברכות טו; שבת י; פת. נדה עא. ובכ"ט) וגם בסדרש הלכה (ה רה כט); ור' לוי בן חסא אמר בשמו (ר"ה שם זבחים נג); ר' אבא בר ירמיה בבבלי רוב קראו גדול כדורו (שבת נה) ונמצא בירוש' ברכות פ"א ה"א ת"ג פ"ה ת"ב פ"ו ת"א ובכ"ט. ר' אבא גדול תדור אחיו של הקדום (שבת שם). ר' אבא בר נתן בירוש' פ"ק פ"ה ד נזיר פ"ג ה"ב ור"ה בר אבא אמר בשמו (יבמות פ"ד ה"א) ר' אבא בר אבא אהא בשם רבי (ירוש' ברכות פ"א ה"ט פ"ג ה"ד). ר' אבא בר זבדא חבר לר' אלעזר לפני ר' חנינא (סבילה פ"א ת"ו) ר' זעירא קראו רבי (שבת פ"א ה"ה) וגדול מר' אמי ור' אמי (סנהדרין פ"א ה"א) וגדול מר' אבהו (שביעית פ"ו ה"ה) ומביא תורה בשם ר' תנניא דמן תנורן (שם פ"ט ה"א) ושם דר' חנינא קשיש מנית, ר' בא בר זמרא קבל מר' חנינא (ע"ז פ"א ה"ב שבת פ"ד ה"ד יבמות פ"ד ה"א) ומשמאל. יבמות שם) ונמצא גם עם ר' יוחנן ונדרים פ"ו ה"ה ולא הית תלמידו. ואולי הית בן בר זמרא אבא מוכא במעשר שני פ"ה ה"ה. ר' ברכיה ואחיו ר' שמואל (ברכות פ"א ה"ה) ושם פ"ו ה"ה נזכר ר' שמעון אחיו דר' זב"ל שממאל. ר' ברכיה הנזכר לרוב בירוש' אינו זה. גמליאל זוגא ס"ק גבי אלין דבי ר' ינאי (ברכות פ"ו ה"ה) זבעא מר' (חלה פ"ד ה"ו) ור"י שאולו על פנתנו בתלת דמאי (ערכא פ"ב ה"א אך בע"ז פ"ג ח"ג מוכא דרשב"ל מסתמך ביה. יונתן בן עכסאי חבר לר' חנינא (שבת סט). ואמרו עליו אדם גדול הית זבין במשנתנו (תרומות פ"א ה"ו). יונתן בן אלעזר חבר של הקדום (שבת שם) ועל פסחים (נא). נקרא יוחנן זב"ל יונתן זב"ל בני' כ"י מיידין. ר' יהודה בן זבדא אשר לר' ש בר חנינא אמר בשמו (ברכות פ"א ה"ה) ר' חסי ר' יוחנן אמר בשמו (מעשרות פ"א ה"ה). ר' חנינא בן סוסי עי' ברכות פ"ו ה"ה וסנהדרין פ"ב ה"ה מלבד אלה עוד נמצא חכמים רבים היו בערך תרביס כסו: ר' דניאל אבוי של ר' קטינא, ר' זכאי, זעיר בן חנינא, גדול בן בנימין, ר' גדול, ואולי שניהם לא היו בא"י כי אם במקראי ר' חנינא תורתיה, ר' חנינא בן שמאל, יוסף סעוני, ר' יצחק בן חקילא, ר' עולא דקריין, ר' שמעון בן כרסנא, ר' יעקב גבזליא, ר' נתן דרוכא, ר' שמעון גזירא, ר' כהנא בנא זכר בן הבבליים, ר' שסלאי נזכר לתלן באורך ואולי אחד הוא עם ר' שסלאי הדרוסי. ולא זכרנו החכמים אשר לא נמצאו כי אם פסא או פסכיס:

ימשכו שנים רבות אחר ר"י ועמו יתום פרק המעלה והתפארת מומן האמוראים שבארץ ישראל הוא פרק הזמן אשר בו החכמה התלמודית עוד עמדה ביפעתה ומרות הקדמונים עליה ואשר מנהו והלאה פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה .

פרק תשיעי

הלכירי רבי יוחנן ושל חבריו .

הרוח החדשה אשר נשבה בישיבה שבטבריה העירה קנאת התלמידים בכל קצו א"י ומשכה אחריה מספר גדול מן החכמים שבבבל . מדי החלה החכמה התלמודית להתפשט בארץ , והנה המון רב תלמידים מכל הארצות באו לקחת תורה מפי גדולי החכמים שבא"י והם אחרי מות רבי יוחנן וחבריו היו הראשים ומנהיגי הישיבות . אולם מכלם אין גם אחד אשר ברא חדשות על שדה התורה שבעל פה לה א ד י ר ה , אבל חדשות לבקרים הולידו והצמיחו להגדילה . כי בקנאה גדולה אונן וחקרו ודרשו בתורות מוריהם והוציאו מהן תולדות חדשות ופרו ורבו הדינים לאין מספר . כרבם כן חטאו והתרחקו מהמטרה אשר הציבו להם קדמוניהם העוותים והעקולים בדרישת התורה שבעל פה אשר עליהם טקונו ר"ש בן יוחאי בזמנו לאמר שלא נמצא עוד משנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד , ואשר ר"י הנשיא בקש לתקן על ידי סדר משנתו (ח"ב צד 177 , 183) כלם חזרו לאיתנם הראשון , ועוד גברו שבעתים , לסבת חלוק הדעות בפירושי המשניות . והערבוביה גדלה והתעצמה עוד משרבו התלמידים העולים מבבל לא"י והיורדים מא"י לכבל אלה מפה ואלה משם הביאו אהם פירושים ודברים הלכותיים בשם גדולי המורים בשתי הארצות האלה אשר הם לא חשבו ולא עלו על לבם . לפעמים מעו התלמידים בקבלתם ולפעמים מעו כהבנת דברי המורה , ולא עוד אלא שגם בכללים היסודיים אשר עליהם נוסדו פסקי ההלכה שבתלמוד ואשר העמידים גדולי מוריהם בפרק הזמן הראשון של האמוראים , גם בהם נחלקו דעות המקבלים עד שלפעמים מוסר אחד מן התלמידים כלל גדול בפסקי ההלכה מרבו והתלמד חברו מוסר בשמו הפוכו⁽¹⁾ . וכן היו הקבלות רפויות בידם ששמעו שמועות מחכמים שונים ולא ידעו עוד מי אמר כן ומי אמר כן (ירושלמי פאה פ"ח ה"ז דמאי פ"ב ה"ד שבת פ"א ה"ז ובכ"מ) , ופעמים רבות מצאנו שבעל הגמרא מביא דבר בשם חכם מיוחד ומודה שקבלתו מסופקת כי "מטו בה" בשם חכם אחר (ירושלמי שבת פ"א ה"ד ושם ה"ד ובכ"מ) , ובמקומות אין מספר מובאים בתלמוד שמועות אמוראים ומכריעים לבסוף שמעולם לא נתאמרו אלה השמועות , ואם נאמרו לא נאמרו אלא באופן אחר (בהרבה מקומות בש"ס) , ונאמנים עלינו דברי בעלי התוספות הצרפתים שיש בתלמוד לפעמים משא ומתן של הלכה שנמסר על שם האמוראים ולא היו דברים מעולם (בבלי יבמות לה: ב"ב קנז: גדה כד.) . ויש מן התלמידים אשר תלמידים אחרים חבריהם קראו אחריהם מלא שאין לסמוך על קבלתם . ומצאנו במקומות שונים שרמי בר יחזקאל הזהיר את החכמים לבטלי ציית "להני כללי דכיוול יהודה אחיו משמיה דשמואל" (כתובות עז: ובכ"מ) ,

ומשמיה

(1) ע"י ירושלמי ברכות פ"א ה"ח פליגי ר' יצחק בר נחמן ור' טיטון כיצד אמר ריב"ל . שם פ"ו ה"א פליגי ר' אבא ור"י כיצד אמר שמואל . פאה פ"ג ה"ט עבר ר' אימי עובדא ע"פ דברי ר' יוחנן ולפי קבלת ר' אבהו ור' לא אמר ר"י לתקן חזרו בו ר' אימי . ונמצא במקומות אין מספר בש"ס אמוראי ניגדו אליבא דאמוראי פלוגי .
 (2) ע"י כתובות (עז.) בענין כללא דר' יוחנן בכ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו הלכת כמותו וכו' אמוראי ניגדו ואליבא דר' יוחנן . וע"י עירובין (מו: מו.) דכס ד בעי תש"ס למיטר דתני כללי ר"מ ור"י הלכת כר"י וכו' דקארי בשם ר' יוחנן לאו כ"ע נפרי לתו בשמו .
 (דו"ד ח"ג)